

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Laura Banaitytė

**IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KOMUNIKACINIŲ GEBĖJIMŲ
SKATINIMAS PER INTERAKCINĘ VEIKLĄ PASITELKIANT
BENDRAAMŽIUS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
Prof. dr. Stefanija Ališauskienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta teorinė ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų, pasitelkiant bendraamžius, skatinimo per interakcijas skatinančią veiklą probleminių klausimų analizė. Tyrimo *objektas* – ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikavimas su bendraamžiais, tyrimo *tikslas* – atskleisti, kaip interakcijomis grįsta žaidybinė veikla, pasitelkiant bendraamžius, skatina ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinius gebėjimus.

Tyrimas atliktas taikant kokybinį veiklos tyrimą. Taikyti teoriniai (mokslinės literatūros ir dokumentų analizės) ir empiriniai (stebėjimo ir interviu) metodai. Stebėjimu buvo siekiama atskleisti vaikų bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiais ugdymo procese, vaikų kalbinį aktyvumą ir komunikavimą. Interviu metodu buvo siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie tikslingą interakcijas skatinančią veiklą, pasitelkiant bendraamžius, bei jos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikavimo gebėjimų ugdymui.

Tyrimo dalyvavo Vilniaus lopšelio-darželio N 5 ikimokyklinio amžiaus vaikai, turintys įvairaus lygmens kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Pagrindiniai tyrimo dalyviai atrinkti remiantis šiais kriterijais ir jų charakteristikomis: ikimokyklinis amžius, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai. Interviu raštu dalyvavo 3 ikimokyklinės įstaigos pedagogai (N=3).

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio komunikavimą/interakcijas lemia ugdymo procesų dalyvių asmeninės savybės, jų kalbiniai gebėjimai, socialinė (ypač kalbinė) aplinka, ugdymo būdai ir kiti veiksniai. Komunikavimo gebėjimams skatinti ypatingą reikšmę turi interakcijomis grįsta veikla, žaidimai. Vaikas žaisdamas geba laisviau bendrauti, bendradarbiauti, aiškiai išsakyti savo norus, mintis. Įvairūs (inter)aktyvūs žaidimai padeda atsiskleisti asmenybei, jie padeda vaikui domėtis naujais dalykais, įgyti naujų žinių ir patirties.
2. Tyrimo rezultatai parodė, kad tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, tarpusavio komunikavimas su bendraamžiais ir suaugusiais įprastoje organizuotoje veikloje pasižymi tuo, kad kai kurie vaikai negeba užmegzti kontakto, neišlaiko dėmesio, pasižymi menku kalbiniu aktyvumu, nenoriai atsakinėja į klausimus, apsiriboja neverbaliniais gestais. Tai gali būti laikoma esminiais vaikų komunikavimo, pasitikėjimo savimi sunkumais tiek bendraujant su bendraamžiais, tiek ir su suaugusiais.
3. Tyrimo rezultatai parodė, kad tikslingi interakcijomis grįsti bei interakcijas skatinantys žaidimai bei palankios socialinės edukacinės sąlygos, turėjo teigiamos įtakos vaikų kalbiniam aktyvumui, sustiprėjusiai komunikavimo gebėjimų raiškai, tarpusavio bendravimui su bendraamžiais. Nustatyta, jog vaikai po pasiūlytų veiklų ciklo, laisviau bendrauja su bendraamžiais, aktyviau reiškia savo nuomonę ir palaiko dialogą, greičiau įsisavina naujus žodžius. Tyrimo rezultatai liudija, kad į ugdymo procesą įtraukus interakcines veiklas ir žaidimus galima modeliuoti tikslingesnę vaikų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sunkumų bei sutrikimų, ugdymą.
4. Tyrimo rezultatai parodė, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų požiūris į vaikų, turinčių kalbos, kalbėjimo, komunikavimo sunkumų, ugdymą grindžiamas įsitikinimu, jog komunikavimo gebėjimai priklauso nuo vaiko savybių, nuotaikos svyravimų, tikslingai organizuotų interakcijas skatinančių žaidimų, organizuotų bei individualių pokalbių. Pedagogų manymu, vaikai laisviau bendrauja su bendraamžiais nei suaugusiais, mokosi vieni iš kitų, o ypač jaunesni iš vyresnių vaikų. Taip pat svarbu skatinti vaikus kalbėti veiklų metu, pateikti jiems papildomų klausimų, užuominų, išklausti, nenutraukti, kai jie dalijasi savo patirtimi, pasakoja. Įprastinėje ugdymo veikloje taikyti interaktyvius žaidimus ir taip skatinti vaiką komunikuoti.

Esminiai žodžiai: interakcija grįsta veikla, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai, komunikavimo gebėjimai.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimas per interakcinę veiklą	8
1.1. Komunikacinio proceso samprata.....	8
1.2. Kalbos ir komunikacijos raida ikimokykliniame amžiuje	13
1.2.1. Ankstyvoji vaikystė	14
1.2.2. Ikimokyklinis amžius.....	17
1.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir komunikacijos sunkumai	21
1.4. Interakcinės veiklos poveikis vaikų kalbai ir komunikaciniams gebėjimams.....	28
1.5. Pedagoogo teorinis ir praktinis kryptingumas ugdant vaikų komunikacinius gebėjimus per interakcinius žaidimus	31
2 skyrius. Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimo per interakcinę veiklą tyrimo analizė	36
2.1. Tyrimo metodika	37
2.2. Tyrimo dalyviai	38
2.3. Tyrimo rezultatų analizė ir interpretacijos.....	39
2.4. Vaikų kalbos analizė ir charakteristikos remiantis dokumentų analize ir stebėjimu.....	39
2.4.1. Organizuotų veiklų I stebėjimo rezultatai ir jų analizė.....	42
2.4.2. Organizuotų veiklų II stebėjimo rezultatai ir jų analizė.....	45
2.4.3. Organizuotų veiklų III stebėjimo interviu rezultatai ir jų analizė.....	47
2.4.5. Interviu su pedagogais apibendrinimas.....	49
Išvados	53
Literatūra	54
Summary	60
Priedai	62

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Dabartiniame intensyvių pokyčių amžiuje didėja komunikacinių įgūdžių svarba, todėl tampa aktualu nuo mažens ugdyti šiuos gebėjimus. Ypač akcentuojamas žmogaus gebėjimas užmegzti pokalbį, jame dalyvauti, mokėti argumentuotai diskutuoti, gebėti sakytine kalba perduoti tikslią, kokybišką informaciją (Bukantienė, 2006).

Daugelio mokslininkų tyrimais įrodyta (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993), jog dažna mokymosi sunkumų priežastis yra kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Jie siejami su nepalankia vaiko asmenybės raida, elgesiu. Kartais vaikas vengia bendrauti. Bendraamžiai greitai pastebi, kad vaiko kalba skiriasi nuo kitų, ir kritiškai tai vertina. Neretai vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų, patiria specifinių mokymosi ir bendravimo sunkumų, todėl jiems būtina pagalba.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, bendravimą tyrinėjantys mokslininkai (Bankauskienė, Jagelevičienė, 2006), teigia, kad nežymūs sutrikimai vaiko asmenybei ir mokymuisi įtakos neturi, bet jeigu sutrikimas žymus, gali atsirasti bendravimo su aplinkiniais sunkumų.

Giedrienė (1987) akcentuoja komunikacijos reikšmę vaiko pažintinėms galioms plėtotis, t. y. gebėjimą laisvai bendrauti su aplinkiniais kalbos priemonėmis: pranešti, pasakyti, atpasakoti, perteikti savo mintis ir jausmus, taip pat adekvačiai suvokti kitų žmonių kalbą.

Ugdydami vaikus ikimokyklinio ugdymo įstaigos grupėse, pedagogai dažnai susiduria su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais, kurie siejasi su komunikacijos, intelekto ar kompleksiniais sutrikimais. Šiems ugdytiniams kyla natūralių bendravimo su kitais bendraamžiais ar suaugusiais bei sėkmingo dalyvavimo bendroje veikloje sunkumų. Šiems vaikams neretai būdingi ir dėmesio sutrikimai, nepakankamai išvystyta motorika ir judesių koordinacija, pastebimi orientacijos erdvėje sunkumai, menkos kalbinės raiškos galimybės, nepakankami socialiniai įgūdžiai, netinkamas elgesys grupėje ir kt. Ugdytojams dažnai reikalingos tinkamos priemonės, būdai, metodai, padedantys ugdyti vaikus, patiriančius ugdymosi sunkumų. Viena iš tokių priemonių – žaidimai. Ikimokyklinio amžiaus vaikui žaidimas yra priemonė pažinti išorinį pasaulį, išreikšti savo emocinį požiūrį į jį, tapatintis su socialiniais vaidmenimis, ugdyti kalbinius bei komunikavimo gebėjimus ir pan. Žaisdami vaikai vaizduoja juos supančią aplinką, parodo, kaip jie vertina pastebėtus gyvenimo reiškinius. Vaiko žaidimas yra labai sinkretiškas, kintamas: pažintinius interesus nuolat keičia bendravimo, judėjimo, meninės saviraiškos ir kiti poreikiai (Girdzijauskienė, 2005). Sumanūs pedagogai pasitelkia žaidimus vaikų ugdymui, modeliuoja juos, siekdami vienų ar kitų ugdymo(si) tikslų.

Interakcinė veikla yra viena iš vaikų ugdymo(si) grupėje priemonė. Šis metodas dažnai taikomas daugelio specialistų. Nustatyta, jog dauguma ikimokyklinio amžiaus vaikų yra ypač aktyvūs interakcinės veiklos metu su bendraamžiais. Interakciniai žaidimai tiesiogiai veikia vaiko fiziologiją ir psichiką, padeda išreikšti emocijas, skatina mąstymo ir komunikacijos procesus, kalbos vystymąsi, motorinį aktyvumą, padeda užmegzti ir išlaikyti socialinius ryšius, kuria santykius grupėje (Nasvytienė, 2005, Judkuvienė, 2010 ir kt.).

Ugdymas, pasitelkiant žaidimus su meno elementais, sudaro galimybę formuoti vaikui kultūros vertybių pasaulį, nes menas universali žmogaus ugdymo priemonė. Ankstyvas vaiko sąlytis su menu teigiamai veikia ne tik vaiko meninius, bet ir pažintinius, socialinius bei komunikacinius gebėjimus. Kūrybinis aktyvios meninės veiklos pobūdis skatina vaiko asmenybės tobulėjimą, žadina vaiko emocijas, vaizduotę ir kūrybingumą, padeda turtinti gyvenimo patirtį. Penkerių-septynerių metų vaikų amžiaus tarpsnis yra kūrybingiausias natūralios bei spontaniškos vaiko raidos etapas. Šiuo laikotarpiu pastebimas ypatingas vaiko kūrybiškumas ir troškimas kurti. Vieni vaikai yra kūrybiškesni, kiti mažiau kūrybiški, tačiau nėra nė vieno nekūrybingo (Kačiušytė-Skramtai, 2011; Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos, 2004). Žaidimai su meno elementais taip pat skatina vaikų komunikavimą.

Nors tyrimai, analizuojantys interakcinės veiklos veiksmingumą ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimams ugdyti, atliekami, tačiau išlieka aktualu tyrinėti, kaip interakcijomis pagrįsta veikla gali skatinti vaikų komunikavimo gebėjimus.

Išanalizavus mokslinę literatūrą rasta, kad daugiausia tyrimų atlikta su mokyklinio amžiaus vaikais: Unčiurys (1975) tyrė pirmaklasių tartį, Giedrienė (1982;1986) tyrinėjo moksleivių kalbos trūkumus, Garšvienė, Ivoškuvienė tyrė pradinių klasių mokinių, kurių kalba neišplėtotą, gebėjimą bendrauti. Tirta neišlavintos kalbos mokinių bendravimo įgūdžių dinamika (Bielskienė, 2005). Tačiau, kaip interakcinė veikla per žaidimus skatina ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinius gebėjimus, tyrimų aptikti neteko.

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikavimas su bendraamžiais.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip interakcijomis grįsta žaidybinė veikla, pasitelkiant bendraamžius, skatina ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinius gebėjimus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis teorine mokslinės literatūros analize, atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų ypatumus bei interakcinės veiklos poveikį vaikų kalbai;
2. Įvertinti vaikų komunikavimą su bendraamžiais ir suaugusiais įprastoje organizuotoje ikimokyklinės grupės veikloje;

3. Identifikuoti vaikų komunikavimo sunkumus, kylančius įprastoje organizuotoje ugdymo veikloje ir atskleisti vaikų komunikavimo sunkumų charakteristikas;
4. Įvertinti vaikų komunikavimą, žaidžiant interakcinius žaidimus su bendraamžiais;
5. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo pedagogų požiūrį į vaikų komunikavimo gebėjimų ugdymą skirtingomis veiklomis.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 23 vaikai, iš jų penki 4–6 metų Vilniaus lopšelio-darželio N vaikai, atrinkti pagal amžių bei kalbėjimo, kalbos ir komunikacinių gebėjimų sunkumus. Taip pat tyrime dalyvavo ikimokyklinio ugdymo pedagogai (N = 3).

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrimas grindžiamas veiklos tyrimo metodologija (Kardelis, 2002). Tokį pasirinkimą lėmė tyrimo objekto ypatumas – ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacija su bendraamžiais. Tyrimo duomenys rinkti pasitelkiant stebėjimą ir kai kuriuos veiklų epizodus filmuojant. Duomenims rinkti buvo sudarytas stebėjimo protokolas. Stebėjimu buvo siekiama atskleisti vaikų bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiais ugdymo procese, vaiko kalbinį aktyvumą ir komunikavimą. Taip pat pasirinktas individualus pusiau struktūruotas interviu raštu su ikimokyklinės įstaigos tiriamosios grupės pedagogais.

Siekiant, kad tyrimas būtų kuo naudingesnis pedagogams ugdant vaikų komunikacinius gebėjimus, jis vykdytas veiklos tyrimo metodu, į ugdymo procesą pasiūlius įtraukti tikslinius žaidimus ir kitą aktyvią bei interakcinę veiklą, skatinančią vaikų komunikavimo gebėjimus su bendraamžiais. Gauti rezultatai grupuojami ir aprašomi. Rezultatai nagrinėjami lyginamosios analizės metodu.

Pagrindinės sąvokos

Komunikacija – žmonių bendravimas, keitimasis mintimis, išgyvenimais, kultūrinėmis, dvasinėmis vertybėmis ir pan. (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003).

Kalba – sutartiniai ženklai ar simbolių sistema prasmėms perteikti. (Daniel Hallahan, James Kauffman, 2003).

Komunikacijos sutrikimai – gebėjimo naudotis kalba ar kalbėjimo įgūdžių siekiant komunikuoti sutrikimai (Hallahan, Kauffman, 2003).

Kalbos ir komunikacijos sutrikimas pasireiškia verbaliniu negebėjimu priimti, perduoti bei suprasti sąvokas, arba verbalinių, neverbalinių bei grafinių simbolių sistemos sutrikimas (Hallahan, Kauffman, 2003).

Interakcija – (lot. inter – tarp + lot. action – veiksmas, vykdymas), dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis poveikis (TŽŽ, <http://www.tzz.lt>).

Interaktyvumas - tai siekimas pasikeisti informacija, gauti pritarimą ar paneigimą ir pan. (Rafaeli, Sudweeks, 1997).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (95 šaltiniai), santrauka (reziumė) anglų kalba, priedai. Prieduose pateikiami stebėjimo protokolai, tyrimo planas, tiksliniai žaidimai, savaitės temų grafikas, interviu su pedagogėmis. Darbo apimtis – 61 puslapis.

I skyrius. Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimas per interakcinę veiklą

1.1. Komunikacinio proceso samprata

Komunikacija yra tokia natūrali mūsų kasdienio gyvenimo dalis, kad retai apie ją susimąstome. Daugelis žmonių jaučiasi netikri dėl savo kalbos ar kalbėjimo adekvatumo tik įtampą keliančiose ar neįprastose socialinėse situacijose, pavyzdžiui, kalbėdami didelei auditorijai arba dalyvaudami pokalbyje dėl būsimos darbo. Ir jei visada šie žmonės jaudintųsi dėl savo komunikacijos gebėjimų, kiekviena socialinė sąveika jiems keltų rūpesčių. Taigi galima teigti, kad komunikacija yra viena sudėtingiausių žmogiškųjų funkcijų.

Šiandien ypač akcentuojamas žmogaus gebėjimas užmegzti pokalbį, jame dalyvauti, mokėti argumentuotai diskutuoti, gebėti sakytine kalba perduoti tikslią, kokybišką informaciją, be to, vis daugiau dėmesio kreipiama į taisyklingą rašybą (Bukantienė, 2006).

Komunikacijos terminas plačiai vartojamas pedagogikoje, psichologijoje, sociologijoje bei kitose mokslo srityse. Tarptautinių žodžių žodyne (2008) teigiama, kad komunikacija (lot. *communicatio* – pranešimas) yra:

- susisiekimas, ryšiai, sužinojimas;
- bendravimas, keitimasis patyrimu, mintimis, išgyvenimais.

Tuo tarpu plačiausias, įvairius požiūrius apimantis komunikacijos apibrėžimas būtų toks: tai yra keitimosi informacija procesas, kuris apima labai plačią sritį – gyvąją gamtą, pradedant primityviais organizmais ir baigiant žmogumi, jo paties sukurtomis komunikacijos priemonėmis. Komunikacija (angl. *communication*) – socialinės sąveikos rūšis – keitimasis reikšmėmis, t. y. reikšmių, pranešimų perdavimas ir priėmimas. Pagal sąveikos dalyvių santykių tipą skiriama tarpasmeninė komunikacija, viešoji komunikacija ir masinė komunikacija, pagal komunikacijos priemones – kalbinė (rašytinė ar sakytinė), paralingvistinė (gestas, mimika, melodija) ir daiktinė, arba ženklų (gamybos produktai, vaizduojamojo meno kūriniai ir kt.) (Psichologijos žodynas, 1993). Komunikacija – tai keitimasis informacija, naudojant kokią nors ženklų sistemą. Bendraudami žmonės dalijasi žiniomis, nuomonėmis, praneša vieni kitiems apie savo jausmus. Šiai informacijai perduoti naudojami įvairūs būdai: kalba (žodinis bendravimas), mimika, gestai, kartais netgi aprangos detalės ar aksesuarai (nežodinis bendravimas). Ar keitimasis informacija vyksta sėkmingai, priklauso nuo to, kaip informacijos siuntėjas ir gavėjas supranta tų pačių ženklų – žodžių, gestų ir kt. prasmę (Bendravimo psichologija, 2002).

Kadangi žmogus bet kurį individualų veiksmą atlieka tiesiogiai ar netiesiogiai sąveikaudamas su kitais žmonėmis, veiksmas turi fizinį ir komunikacinį aspektą. Reikšminiai veiksmai, sąmoningai adresuoti kitiems žmonėms kartais yra vadinami komunikaciniais (Psichologijos žodynas, 1993). Pasak Suslavičiaus, komunikacija – tai „keitimasis informacija, tiksliau, žinių, nuomonių tikslinimas ir plėtimas“ (Suslavičius, 1995). Tuo tarpu Žemaitis (1998), teigiantis, kad tai ne tik keitimasis sukurta informacija tarp dviejų ir daugiau žmonių – kai siekiama bendro supratimo, šis procesas nenutrūksta, nesibaigia ir yra integralus. Tyrėjas Sternin (2001), teigia, kad komunikacija – procesas, kai vienas žmogus ar grupė žmonių perduoda informaciją kitam žmogui ar grupei, kurie ją suvokia, apdoroja ir grįžtamaisiais ryšiais perduoda atgal. Šių mokslininkų mintis apie komunikaciją papildė rusų mokslininkė Larina (2003) teigianti, kad komunikacija – keitimasis patirtimi, mintimis, išgyvenimais.

Svarbi komunikacinio proceso ypatybė yra ta, kad komunikuodami pašnekovai vienas kitam daro įtaką, t.y. sąmoningai ar intuityviai veikia vienas kito elgesį. Kokybiškam komunikaciniam procesui įvykti padeda ta pati kalba, kuria bendrauja pašnekovai ir vienodai suvokiama situacija, kurioje bendraujama (Grigas, Botyriūtė, 2006). Sąveikos būdai, kuriais žmonės komunikuoja vieni su kitais, gali būti:

- Kalba (pranoksta visas kitas komunikavimo priemones, nes ja galima perduoti gausybę informacijos);
- Raštas (svarbus kaip ir kalba, tačiau negali perteikti visų informacijos subtilybių);
- Ženklas, gestas (momentinė komunikavimo priemonė);
- Atvaizdas (pranešimo rūšis, dažniausiai naudojama meno pasaulyje, pvz.: fotografija, paveikslas);
- Mimika (veido išraiška, komunikacinės grimasos, pantomimika);
- Veiksmas (fizinis kontaktas tarp komunikuojančių pašnekovų).

Šie sąveikos būdai išugdomi, ir, vadovaujantis Kanto (1989) nuostata, galima teigti, jog vaikas, „būdamas atitinkamojoje terpėje, gauna gausybę informacijos, kuri vėliau, pasirodo, yra esminė jo egzistavimo ar adaptacijos procesui“ (cit. Larina, 2003).

Pastaruoju metu akcentuojama, mokymas(is) turi būti orientuotas ne į informacijos gausybę, o į jos kokybę ir į kokybišką komunikacinį procesą, atliekant bendrą veiksmą, bendrą darbą (Grigas, Botyriūtė, 2006).

Nors komunikacija, arba keitimasis informacija, kiekvieno žmogaus gyvenime neatsiejama nuo tarpusavio santykių, šiame darbe komunikacija nagrinėjama ugdymo aspektu, todėl šiam procesui skiriama daugiausia dėmesio.

Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (2003) komunikacija yra ne tik žmonių bendravimas, keitimasis mintimis, išgyvenimais, kultūrinėmis, dvasinėmis vertybėmis; tai – ir būdas išmokti, suprasti kalbą, išmokti kalbėti, išsakyti norus ir pageidavimus, reguliuoti savo ir kitų poreikius, interpretuoti savo ir kitų žmonių išsakytas mintis.

Kalba ir kalbėjimas yra komunikacijos priemonės. Kad komunikacija įvyktų, pranešimas turi būti *užkoduotas* (siunčiamas suprantama forma) ir *dekoduotas* (gaunamas ir suprantamas).

Garšvienė (2003), Ivoškuvienė (2003) teigia, jog komunikacijos vyksmui reikalingi du asmenys – kalbėtojas ir klausytojas.

Kalba yra idėjų perteikimas, naudojantis sutartine simbolių sistema ir laikantis tam tikrų prasmę apibrėžančių taisyklių. Kalbėjimas (sakininės kalbos garsų susidarymas ir jų nuoseklus išdėstymas) yra labiausiai paplitusi simbolių sistema, vartojama žmonių komunikacijoje.

Tos pačios autorės (Garšvienė, Ivoškuvienė 2003) skiria dvi pagrindines komunikacijos formas: verbalinę ir neverbalinę.

Verbalinė komunikacija priklauso nuo kalbėjimo (šnekėjimo) ir kalbos mokėjimo lygio. Tai greičiausia ir veiksmingiausia komunikacijos priemonė. Ikimokykliniame amžiuje dauguma vaikų taisyklingai kalbėti išmoksta girdėdami suaugusiųjų kalbą. Vėliau, t. y. mokykliniame amžiuje, jie susipažįsta su kalbos taisyklėmis ir mokosi jas taikyti praktiškai.

Neverbalinė komunikacija (gestai, mimika, kūno judesiai, stovėsenos ir pan.) dažniausiai naudojama papildomai perteikiant mintis žodžiu. Kai vaikas negali bendrauti kalba, t.y. kalbėti, jis vartoja gestus, simbolius, naudoja daiktus ar vokalizuoja (naudojasi tik balsu).

Taigi, komunikacijoje visada dalyvauja pranešimų siuntėjas ir gavėjas, tačiau ne visada ji vyksta kalbinėmis priemonėmis. Giedrienė (1987), apibūdindama įvairių užsienio autorių mintis (Vygotskio, Leontjevo, Lurijos), pabrėžia komunikacinę reikšmę vaiko pažintinėms galioms plėtotis, t.y. *gebėjimą laisvai bendrauti su aplinkiniais kalbos priemonėmis: pranešti, pasakyti, atpasakoti, perteikti savo mintis ir jausmus, taip pat adekvačiai suvokti kitų žmonių kalbą.*

Plačiąja prasme „gebėjimai“ yra individualios psichofiziologinės ir psichologinės dėmesio, pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo, kalbos ir vaizduotės procesų ypatybės, - padedančios sėkmingai atlikti tam tikrą veiklą, žinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių.

Gebėjimas – tai galėjimas pasiekti gerą rezultatą atliekant tam tikrą veiklą atitinkamomis sąlygomis (Psichologijos žodynas, 2003). Individo gebėjimas atsiskleidžia mokantis veiklos ir

nustatomas pagal tai, kaip greitai, lengvai ir tvirtai individas, palyginti su kitais tomis pačiomis sąlygomis esančiais žmonėmis, išmoksta ją atlikti.

Kalbiniai (komunikaciniai) gebėjimai – vienas iš specialiųjų gebėjimų, kuriuos nulemia specifinės įgimtos fiziologinės anatominės nervų sistemos savybės.

Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimo metodinėse rekomendacijose (2004) teigiama, kad „*Komunikavimo kompetencija – klausytis, kalbėti, bandyti skaityti, rašyti, išreiškiant save ir bendraujant su kitais:*

- Palaikyti ir skatinti vaiko norą bendrauti su bendraamžiais ir kitais žmonėmis.
- Sudaryti sąlygas ir pratinti naudotis kalba kaip universaliausia saviraiškos priemone – ugdyti vaiko gebėjimus reikšti mintis, jausmus, nuotaikas, pasakoti patirtus įspūdžius, reikšti savo nuomonę.
- Pratinti įsiklausyti į draugo, pedagogo kalbą, išgirsti perteikiamą informaciją, ko nors nesupratus klausti, prašyti pakartoti, leisti abejoti, nesutikti.
- Ugdyti sakinę vaiko kalbą. Skatinti kalbėti prasmingai, taisyklingai, raiškiai. Skatinti vaiko norą pasakoti, klausinėti, atsakinėti, deklamuoti, eiliuoti, žaisti žodžiais, garsais, taisyklingai juos tarti.
- Pratinti bendraujant išklausyti ir išgirsti kalbėjimą, ugdant dėmesingumą, kantrybę ir toleranciją kito žmogaus kalbėjimui (pvz., kitoms kalboms, tarmėms, kalbėjimo būdai ir pan.).
- Skatinti vaikų kūrybą, meninę raišką savitą komunikacijos būdą.

Vaikų veikla dažniausiai glaudžiai siejasi su komunikavimu bendraamžių grupėje, todėl jie:

- Klausosi grupės draugų, pedagogų, svečių ar kitų suaugusiųjų pasakojimų. Pratinasi išgirsti pedagogo ar draugo siūlymus, pastabas, paskatinimus, į juos reaguoti.
- Kalbasi su grupės draugais, pedagogais, pasakoja patirtus įspūdžius, nutikimus. Kuria išgalvotas istorijas, bando apibūdinti patikusius daiktus, reiškinius.
- Seka girdėtas pasakas, kuria savo (pasakas be galo, juokų pasakas, pasakas apie gyvūnus ir kt.). Keičia pasakos pabaigą, pradžią, įvykių seką, įveda naujus veikėjus, juos keičia ir kt. Kuria skaičiuotes, eilėraščius, garsų pamėgdžiojimus, greitakalbes, žaidimus.
- Deklamuoja, vaidina, imituoja judesius, mėgdžioja žodžiais, gestais, mimika.
- Žaidžia žodžiais ir kuria naujus žodžius, ieško panašiai skambančių, besirimuojančių žodžių.

Šiose veiklose svarbios **pedagogo ir kitų ugdytojų veiklos kryptys ir nuostatos:**

- Kalbos ugdymas(sis) turėtų natūraliai sieti kalbos raišką su kitomis raiškos formomis – vaizdu, garsu, forma, judesiu.
- Svarbiausias pedagogo uždavinys – sudaryti tinkamas sąlygas kalbiniam vaiko aktyvumui.
- Pedagogas kalbasi su vaikais individualiai, jiems žaidžiant ar ką nors veikiant grupelėmis; kartais kalba su visa grupe.
- Ugdant vaiko kalbą turi vyrauti žaismės principas. Pedagogas sukuria sąlygas vaiko kalbiniam žaidimams ir kūrybinei raiškai.
- Pedagogas sistemingai ir kryptingai stebi ir vertina vaiko kalbos pokyčius ir pažangą bei visaip ją skatina“.

Kalba, kalbėjimu ir neverbalinėmis priemonėmis vaikas tenkina asmeninius ir aplinkinio pasaulio kontrolės bei savarankiškumo ir integracijos į visuomenę poreikius. Negalėdamas bendrauti verbalinėmis ir neverbalinėmis komunikacijos priemonėmis vaikas jaučiasi izoliuotas, vienišas, atstumtas, negalintis išsakyti savo nuomonės, negebantis užmegzti kontakto. Jis yra emociškai suvaržytas, neretai stokoja savigarbos, neturi priklausomybės jausmo ir kt. (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003).

Taigi matome, kad komunikacija – tai keitimasis informacija, informacijos perdavimas. Tai vienas iš individo idėjų, faktų, minčių, jausmų ir vertybių perteikimo būdų.

Taip pat komunikacija neatsiejama nuo tarpusavio santykių. Todėl ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio komunikavimą lemia ugdymo procesų dalyvių asmeninės savybės, jų kalbiniai gebėjimai, socialinė (ypač kalbinė) aplinka, ugdymo būdai ir kiti veiksniai.

Komunikacinio proceso sampratos tikslas – pasiekti, kad priimančioji pusė tiksliai suprastų išsiųstą pranešimą. Ir tik veiksminga komunikacija gali sukurti „abipusio supratimo tiltą“ tarp dviejų žmonių, tik taip komunuodami jie ne tik gali dalytis vienas su kitu tuo, ką jaučia ir žino, suvokti kalbos prasmes ir ją vartoti, bet bendraudami ir būdami greta kitų gali geriau pažinti save ir pasaulį.

Komunikacija yra viena sudėtingiausių žmogiškųjų funkcijų, todėl šios funkcijos sutrikimus ne visada pavyksta įveikti pasitelkus sveiką protą ar intuiciją. Pastebėta, kad komunikacijos sutrikimai tampa savotiškais „socialinėmis bausmėmis“. Neturėdami galimybių komunikuoti verbaliniu ir neverbaliniu būdu individai kaip mat tampa vieniši, atstumti, jaučiasi nesaugūs, negali išsakyti savo nuomonės, sunkiai užmezga kontaktą su kitais arba visai negeba jo užmegzti, jiems dažnai trūksta savigarbos.

1.2. Kalbos ir komunikacijos raida ikimokykliniame amžiuje

Garšvienė, Ivoškuvienė (1993) teigia, jog daugelio mokslininkų tyrimai įrodė, kad dažna mokymosi sunkumų priežastis yra kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Jie neigiamai veikia vaiko asmenybės raidą, jo elgesį. Kartais vaikas vengia bendrauti. Bendraamžiai greitai pastebi, kad jo kalba išsiskiria iš kitų, ir kritiškai vertina nukrypimus. Taigi vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų, patiria specifinių mokymosi ir bendravimo sunkumų. Jiems būtina pagalba. Todėl labai svarbu apžvelgti ne tik ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir kalbėjimo raidą, bet ir ankstyvosios vaikystės kalbos raidą. Kalba – tam tikra ženklų sistema, kuri vartojama norint ką nors pavadinti, išreikšti kokius nors jausmus ar mintis. Kalba gaunama ir perteikiama informacija apie pasaulį ir save. Kalba yra svarbiausia žmonių bendravimo priemonė ir žmogaus mąstymo forma, taip pat minties reiškimo forma. Tik tada, kai mintis išreikšta žodžiu, ji yra aiški ir tampa realybe ir kalbančiajam ir klausantiesiems. Kalba bendraujantys žmonės gali tiksliai informuoti vieni kitus apie savo jausmus, norus, ketinimus, kilusius sumanymus, mintis.

Suaugusieji yra ne tik perpratę gimtosios kalbos sistemą, praktiškai įvaldę kalbėjimo įgūdžius, bet ir patys pasirenka leksines, sintaksines bei fonetines priemones, kurios mūsų kalbai labai reikalingos. Pati svarbiausia kalbos funkcija yra komunikacinė. Kalba – pagrindinė bendravimo priemonė, kuri kaip sistema, egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų; kalbėjimas – viena iš svarbiausių psichinės veiklos funkcijų (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993).

Kalbos supratimas – žodžių instrukcijų, prašymų, draudimų suvokimas bei vykdymas. Vaiko kalbos suvokimas ugdomas kiekvieną dieną, bendraujant įvairiose buitinėse situacijose, mokant išklaudyti žodines instrukcijas; ugdant gebėjimą klausytis skaitomos pasakos, eilėraščių ir pan. (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003).

Ekspresyvioji kalba – kalbinių gebėjimų lygis (garsažodžiai, žodžiai, ar sakiniai), žodžių tarimo taisyklingumas, kalbėjimo intensyvumas (mėgdžioja, atsako į klausimus, savarankiškai kalba ir pan.). Ugdant ekspresyviają kalbą, itin svarbu: girdimojo dėmesio ir foneminio suvokimo kokybė; artikuliacijos aparato parengimas tarti garsus; pasyviojo ir aktyviojo žodyno apimtis; kalbinės raiškos gyvumas, spontaniškumas, kalbinė motyvacija (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003).

Wood (1981) pastebi, kad ikimokykliniame amžiuje tarpusavio supratimui labai svarbios neverbalinės komunikacijos priemonės (kūno kalba). Nematant vaiko judesių kartais būna sunkoka suprasti kalbą. Taigi kalba ir komunikacija ikimokyklinio amžiaus vaiko raidoje itin svarbi priemonė ne tik socialiniams kontaktams plėtoti, bet ir svarbi sąlyga sėkmingam tolesniam psychosocialiniam vystymuisi.

Ališauskienė (1998), apibendrinama daugelio psichologijos atstovų (Mastiukovos, Ipolitovos, Klocovos, Archipovos, Ramm, Howison, Connor, Gordon, Williamson, Tichajevos, Peterson ir kt.) mintis, teigia, kad nuo gimimo iki penkerių metų vaikas įgyja pagrindinius percepcinius įgūdžius, išmoksta suprasti kalbą ir aktyviai kalbėti. Susiformuoja socialinės veiklos įgūdžiai, iš esmės lemiantys vaiko prisitaikymą mokytis. Sveiko vaiko intensyviausias kalbos vystymosi periodas yra ikimokyklinis amžius. Tolesnis vaiko psichinis vystymasis iš dalies priklauso nuo savalaikės kalbos plėtotės. Autorė daro išvadą, kad, esant bet kokiam rizikos veiksniumi, būtinas ankstyvas prevencinis darbas, užkertantis kelią ydingai kalbos plėtotei.

Taigi, matome, kad kalba yra pagrindinė komunikavimo priemonė, kuri svarbi ikimokyklinio amžiaus vaikams. Turint kalbos ir komunikavimo sutrikimų, kurie neigiamai veikia vaiko asmenybės raidą, jo elgesį, vaikams yra sunkiau bendrauti su bendraamžiais ar suaugusiais, reikšti savo mintis, todėl labai svarbu pradėti bendrauti su vaiku ankstyvajame amžiuje.

1.2.1. Ankstyvoji vaikystė

Kalba savaime neišsivysto. Ją vaikas išmoksta komunikuodamas su suaugusiais, pamėgdžiodamas juos ir jų padedamas. Bendrauti arba komunikuoti su vaiku būtina nuo pat ankstyvosios vaikystės. Kuo daugiau nuo mažens su vaiku bus bendraujama, tuo lengviau ir sėkmingiau vaikas mokysis kalbos, tobulės kalbėjimo įgūdžiai. Vaikas, išmokęs kalbėti, praplečia savo betarpišką patyrimą, besirėmusį tik pojūčiais ir suvokimu (Juškuvienė, Luneckienė, Palačionienė, Petrilionienė, 2008).

Pasak šių autorių kalbos raida yra vienas iš svarbiausių pasiekimų per pirmuosius trejus vaiko gyvenimo metus. Tačiau vaiko žodynas formuotis pradeda jam tebesant iščiose. Dar negimęs vaikelis jaučia viską: geras ir blogas emocijas, nuotaikų kaitą, pokyčius. Vaiko kalbos raidai svarbu net kai kurie vaisiaus vystymosi ypatumai. Nuo trečio iki devinto vaisiaus vystymosi mėnesių formuojasi kalbos padargai, jie pradeda funkcionuoti. Ketvirtą–penktą mėnesį vaisius ima reaguoti į garsinius dirgiklius, septintą mėnesį įsimena motinos širdies plakimo ritmą, kalbą. Vaiko riksmas gimus – pirmoji gyvenimo akimirka, kai kūdikis išgirsta nuosavą balsą. Rėkimas yra labai svarbus kalbos raidai.

Juškuvienė ir kt. (2008), teigia, kad viena iš sėkmingos vaiko kalbos plėtotės sąlygų yra normaliai išsivystę kalbos mechanizmai. Vaikui gimus, receptoriai ir artikuliacinis aparatas yra fiziologiškai susiformavę. Kartu bręsta ir smegenų centrai. Kalbos raidos procese greta kalbinių įgūdžių formuojasi ir kalbiniai mokėjimai.

Pirmieji vaiko gyvenimo metai itin svarbūs kalbos raidai.

Pirmas mėnuo. Pirmą savaitę nuo stipraus garso naujagimis krūpčioja, mirkčioja, nuo vidutinio – pasikeičia jo pulsas, kvėpavimas. Antrą savaitę po garsinio dirgiklio sulėtėja naujagimio judesiai, jis nustoja verkęs. Ketvirtosios savaitės pabaigoje pastebimas raminamasis lopšinės poveikis. Šios reakcijos yra besąlyginės. Naujagimio garsai (rėkimas, verkšlenimas) yra reakcija į išorinius ir vidinius dirgiklius. Pamažu kūdikio rėkimas keičiasi, įgauna įvairių intonacijų, kurias mama gana gerai skiria.

Antro mėnesio pabaigoje ir trečio pradžioje prasideda aktyvesnis suaugusiojo ir kūdikio bendravimas. Kūdikis pradeda čiauškti. Jis taria įvairius garsus – tai tęsiamus, tai nutrūkstamus. Čiauškėjimas padeda susidaryti ryšiams tarp kalbos padargų. Dažniausiai girdimi a-u-i balsiai.

Per penktą ir šeštą mėnesius kūdikiai pradeda tarti pirmuosius skiemenis: au, ai eu. Šiuo metu jie jau turi suprasti dažnai vartojamus žodžius žinomoje aplinkoje, tariamus įprastine intonacija, sugeba parodyti, kur yra lėlė, mama, brolis. Vaikų kalbą tyrinėjantys mokslininkai pabrėžia, kad pirmojo pusmečio pabaigoje kūdikiai pradeda vapėti arba čiauškti de-de-de, gu-gu-gu, a-gu. Taip jie atsako į motinos kalbinimą. Išreikšdami savo poreikius kūdikiai vartoja įvairius garsus. Čiauškdami lavina kalbos padargus, mokosi skirti kalbos garsus, rodo dėmesį kalbai ir poreikį tarti garsus bei garsažodžius. Kūdikiai atpažįsta girdimus garsus ir atsako į juos. Atsakydami į pažįstamus garsus kūdikiai bendrauja su suaugusiais. Išgirdę artimųjų balsus, jie pradeda guviau čiauškti, judina rankas ir kojas, nori atkreipti į save dėmesį. Svarbu žiūrėti į kūdikį, šypsotis, mimika išreikšti malonų bendravimą, dainuoti daineles arba niūniuoti melodijas. Kūdikiams tai sukelia gerų emocijų.

Taigi, keturių mėnesių kūdikiai gali stebėti lūpų judesius ir skirti kalbos garsus. Šešių mėnesių kūdikis pradeda kikenti, juoktis, guguoti. Vaikas mankština kalbos raumenis, eksperimentuoja su garsais ir bando juos pajusti (Roeper, 1999).

Antrame pusmetyje prasideda elementarus, nepilnas kalbinis bendravimas, nes kalba tik suaugusysis, o vaikas atsako mimika, gestu, veiksmu. Kūdikis čiauškėdamas vis dažniau pradeda tarti gimtosios kalbos garsus. Bendraujant nuolat girdimi garsai įtvirtinami. Nuo šiol vis svarbesnį vaidmenį atlieka klausos analizatorius. Vieni garsai skiriami iš klausos, kiti lengviau tariami. Kūdikis balsių ir priebalsių kas mėnesį taria vis daugiau. Perėjimą nuo vienokio tipo garsų prie kitokių lemia anatomiciniai pakitimai burnos ertmėje, priekinių kandžių atsiradimas, kūno padėties pakitimas (vaikas jau sėdi), kalbos organų judesių pakitimas – jis pradeda kramtyti kietą maistą.

Nuo dešimto–dvylikto gyvenimo mėnesių garsų sumažėja. Prasideda tylos laikotarpis – pasiruošimas prasmingam kalbėjimui. 10 – 12 mėnesių vaikai suvokia žinomus žodžius ir patys bando juos ištarti. Dažniausi žodžiai būna – mama, tete, baba, garsažodžiai au – au, ka – ka, mū –

mū, imituojantys šuniuko lojimą, varnos kranksėjimą, karvės mūkimą. Ankstyvajame amžiuje pasyvusis žodynas žymiai gausnis nei aktyvusis.

Šiuo laikotarpiu labai svarbu bendrauti su vaiku, kalbėti apie jį supančią aplinką, dainuoti vaikiškas daineles, derinant su judesiais, žaisti mėgdžiojimo žaidimus, kartu su vaiku aptarti knygučių iliustracijas. Taip kaupiame pasyvųjį žodyną, skatiname vaiką kalbėti su kitais. Metų pabaigoje vaikas turėtų suprasti apie 30 žodžių (ir daugiau).

Remiantis naujaisiais duomenimis, anot mokslinio žurnalo *Medical News* (2005), kūdikiai gali išmokti žodžių dar nesulaukę savo pirmojo gimtadienio. Kaip dr. Graham Schafer teigia minėtame moksliniame žurnale, nors dauguma tėvų, pedagogų ir mokslininkų mano, kad vaikai negali išmokti specifinių žodžių greičiau – nei sulaukę pusantrų metų, iš tikrųjų, net nesulaukę vienerių vaikai gali išmokti tam tikrų žodžių, apibūdinančių daiktus, kurie nėra jų kasdieninio gyvenimo dalis.

Antraisiais gyvenimo metais vaiko kalba sudėtingėja (Juškuvienė ir kt., 2008), nes vaikas pradeda suprasti ir vykdyti nurodymus: paimti, padėti ar atnešti daiktą, pažįsta artimuosius – brolius, seseris, žino jų vardus. Mažylis turi pradėti tarti pirmuosius prasmingus žodžius, garsų junginius, pažinti atskirai pavaizduotus, o pusantrų metų – ir siužetiniame paveikslėlyje nupieštus daiktus. Suprantamų žodžių sparčiai gausėja. Pirmiausia vaikas išmoksta suprasti artimiausių aplinkos daiktų pavadinimus, paskui – suaugusiųjų vardus, kūno, veido dalių pavadinimus. Vaikai sužino daugelio veiksmų ypatybių pavadinimus, vertinamuosius žodžius (*gerai, blogai*). Mažieji jau gali pasakyti apie 20 žodžių (pavadinti aplinkos daiktus ir pan.). Vis dažniau savo norus reiškia žodžiais. Vartojamų žodžių reikšmė gali būti plati, nes jie tuo pačiu žodžiu gali pavadinti ir daiktą, ir veiksmą.

Antraisiais gyvenimo metais vaikai domisi aplinkos daiktais, klausinėja apie juos „*kas se?*“ – (kas čia?), gali pasakyti dviejų žodžių frazę. Pirmieji vaikų žodžiai būna daiktavardžiai, po to seka veiksmažodžiai (*noriu, nenoriu, duok ir kt.*), būdvardžiai (*didelis, mažas ir kt.*). Vaikų kalboje jau galime išgirsti ir trijų žodžių frazes. Dvejų metų mažylis praktiškai supranta visus įprastus žodžius, kuriais suaugusieji vadina aplinkos daiktus. Intensyviau foneminė klausia formuojasi antrąjį pusmetį. Būdami dvejų metų vaikai gerai skiria net ir vienu garsu besiskiriančius žodžius. Šiuo amžiaus tarpsniu žodžiai kartais iškraipomi, praleidžiami priebalsiai (*sukelę lygik = suknelę lygink*).

Pradedančio trečiuosius metus vaiko „sava“ kalba turi virsti prasminga, atitikti gimtosios kalbos modelį. Vaikas turi mokėti nuo 30 iki 300 žodžių ir kalbėti 2–3 žodžių sakiniais.

Trečiaisiais gyvenimo metais vaikas išmoksta tarti žodžius ir sudaryti sakinius, ir taip pat mokosi bendrauti. Jo kalba būna emocionali, lydima judesių. Mažasis klausosi, ką kalba suaugusieji, jam patinka klausytis pasakų ir eilėraščių, todėl laiko patikrinta vaikų literatūra,

natūraliai tinkanti ankstyvajam ugdymui, retai yra pakeičiama lygiaverte naujesne. Šių kūrinėlių užduotis nėra suteikti ypatingų žinių, o tik įtvirtinti ką tik susiformavusius kalbos įgūdžius. Vaikams nenusibosta klausytis tų pačių pasakėlių ir eilėraščių, dažniau atvirksčiai – jie vis prašo pasekti tą pačią pasakėlę, vėliau jau ir patys pradeda sekti, ypač jei pasakėlėje yra eiliuotų intarpų.

Šiuo laikotarpiu vaikai ima greitai kalbėti, ir tai gali būti viena iš netaisyklingo kalbėjimo priežasčių. Tęsiasi vaikų fiziologinis šveplavimas. Dauguma vaikų nemoka ištarti sudėtingesnių garsų: č, dž, h, r, kai kurie: k, g, p, b, l. Dažniau jie vartoja savo vardą, o ne įvardį aš. Vaikas jau bendrauja sakiniukais: tris keturis žodžius gali sujungti į sakinį, tačiau tie sakiniai gramatiškai netaisyklingi, nes jis netaisyklingai ištaria ilgus, retai vartojamus ir mažai žinomus žodžius, iškraipo juos, pavyzdžiui: *dijati* (dviratis), *vaiva* (laivas), *tisiuka* (triušiukas), *bjakšė* (braškė) ir panašiai. Tačiau vaikas geba diferencijuoti panašios garsinės ir ritminės struktūros žodžius, klausia suvokia panašiai skambančius žodžius bei supranta žodžius, nusakančius veikslių reikšmes, ir teisingai parodo paveikslėlius (lėlė – gėlė, būda – dūda).

Šio amžiaus vaikai gali identifikuoti daiktą, nusakius jo paskirtį. Vaikai parodo paveikslėlyje, iš ko galima gerti, kuo galima važiuoti, piešti ir pan. Plečiantis žodynui, atsiranda pirmosios apibendrinamosios sąvokos: žaislai, baldai, gyvūnai, paukščiai. Vaikai supranta prielinksnius ir gali vykdyti paliepiamus su prielinksniais (*sėsk ant kėdės, eik prie lango*), vartoja prielinksnius *ant, po, prie*. Sunkiau sekasi vartoti prielinksnį už, kartais šį prielinksnį vaikai pakeičia prielinksniu *po* arba *ant* bei painioja su *prie*. Tačiau neblogai atlieka užduotis, reikalaujančias suprasti prielinksnių *ant, į, prie* reikšmes.

Kalboje atsiranda skaitvardžių (*vienas, du*). Vaikai gali nusakyti daikto požymius (didelis, mažas, gražus ir t.t.). Daugelis vaikų jau vartoja daiktavardžių daugiskaitą. Šio amžiaus vaikų pasyvusis žodynas gausnis už aktyvųjį, todėl tėvams dažnai susidaro įspūdis, kad vaikas kalbą supranta, bet negali pasakyti. Tačiau jie kalbą gerai supranta tik konkrečioje situacijoje, bendraudami gali gausiai naudoti gestus. Žodynas pakankamai platus, vaikas vidutiniškai žino 1000–1100 žodžių, todėl baigiantis tretiesiems metams jis turi noriai bendrauti kalba, vartoti 3–4 žodžių sakinius, pradėti elementariai kaityti žodžius.

1.2.2. Ikimokyklinis amžius

Garšvienė (2007) teigia, kad adekvatus kalbinis bendravimas, kai vaikas nereikalauja dėmesio vien tik sau, nesistengia dominuoti pokalbyje, geba tiek klausytis, tiek kalbėti, laukia savo eilės, prasideda nuo trejų metų. Kalba negrįžtamai tampa pagrindine komunikacijos priemone. Autorė nurodo, kad 3–4 metų vaikams būdingi šie kalbinio bendravimo gebėjimai:

- Dauguma vaikų kontaktų vyksta vartojant kalbą;
- Vaikams kyla įvairių klausimų, iš pradžių paprastų, vėliau vis sudėtingesnių, įvairesnių (gebėjimas kelti klausimus turtina bendravimą);
- Ketvirtaisiais metais žaisdamas žaidimą, ikimokyklinukas pradeda tuo pat metu bendrauti ir bendradarbiauti su kitais vaikais;
- Laikosi taisyklių žaisdamas grupėje, kai žaidimui vadovauja suaugusysis.

Piaget (2000) didžiąją daugumą savo stebėjimų atliko su vėlyvojo ikimokyklinio amžiaus vaikais. Knygoje *-Vaiko kalba ir mąstymas-* mokslininkas rašo, kad vaikas turi savo individualų pasaulį, kuriam neužtenka žinių, informacijos patirties, gaunamos iš kitų žmonių. Taigi, Piaget tyrimai parodo, kad vaikas pats atranda stebėdamas, eksperimentuodamas, tirdamas, bandydamas, kurdamas.

Beresnevičienė, 2003 apibūdindama Piaget mintis teigia, laikotarpis nuo dvejų iki septynerių metų amžiaus yra ikioperacinio intelekto vystymosi stadija.

Vėlyvojo ikimokyklinio amžiaus laikotarpiu vaiko kalba, pagal Piaget (2002), ir toliau yra egocentriška, tačiau atsiranda labiau socializuota jos forma – kolektyvinis monologas, kuris pasireiškia klausimų, atsakymų forma, o toliau – paliepiimų, prašymų, grasinimų pavidalu, kuriais reiškiamas vaiko poveikis kitam.

Ketverių–šešerių metų amžiaus tarpsnyje prasideda antrasis kalbos mokymosi etapas. Šiam etapui būdinga tai, kad vaikas pats pradeda save skatinti sėkmės pojūčiu, pavyzdžiui, jaučia pasitenkinimą, atradęs trūkstamą žodį (Santroc, 1978) (cit. pagal Nasvytienę, 2003).

Ketvirtaisiais metais baigiasi fiziologinis šveplavimas, kasdienėje kalboje vaikai gerai taria dviejų, trijų, keturių skiemenų žodžius įvairiems daiktams, veiksams, daiktų požymiams apibūdinti. Tobuliau taria ilgesnius žodžius, tačiau vis dar pasitaiko, kad sukeičia žodžiuose garsus, kuriuos šiaip jau taria gerai. Mažieji daug kuria, fantazuoja, intensyviai bendrauja su aplinkiniais, ieško žodžių įvairiems daiktams, veiksams, daiktų požymiams apibūdinti. Vaikai kalba mėgdžiodami suaugusiuosius, todėl negalima kalbėti „vaikų kalba“, t. y. kartoti netaisyklingai jų pasakytų žodžių. Kai kuriuos ilgesnius žodžius vaikai gali išstarti netaisyklingai, pvz., *sesnakas* (česnakas), *kuplanugalis* (kupranugaris). Vaikai girdi, kad ištaria netaisyklingai, todėl gali kartais juoktis iš savo žodžių ir bandyti tarti dar kartą. Ketvirtaisiais gyvenimo metais mažieji kuria žodžius. Jie gali prikurti įvairių žodžių, pridėti priešdėlių, priesagų, sujungti du žodžius. Fiziologinis šveplavimas vaikų kalboje vis dar tęsiasi. Garsų *š, ž, č, dž, r* taisyklingai neištaria daugelis vaikų. Vieni neištaria, nes nepakankamai išlavėjęs artikuliacinis aparatas (garsą *r* keičia į *l*, nes taip lengviau išstarti), kiti vaikai neskiria garsų iš klausos (dažniausiai neskiria *š ir s, ž ir z*).

Tačiau visus gimtosios kalbos balsius, dvibalsius, garsus *m, n, p, b, v, k, g, l* daugelis šio amžiaus vaikų taria teisingai. Vartoja būdvardžių giminę ir skaičių, geba derinti daiktavardžius ir skaitvardžius. Vaikai gali pasakyti, pavyzdžiui, kas pats didžiausias ir kas pats mažiausias, palygina ir sako skirtumus – dramblys didelis, o pelė maža, ir pan. Šio amžiaus vaikai daug klausinėja, taip plečia aktyvųjį ir pasyvųjį žodyną. Nuo aplinkos, kurioje vaikai auga ir yra ugdomi, priklauso žodyno turtingumas. Vaikai išmoksta sudaryti mažybinius, maloninius žodžius (lėlytė, meškutis, rankytė), kalbėdami apie save vartoja žodžius *aš, man, mane*. Žiūrėdami į paveikslėlį (berniukas sėdi ir piešia balandį) įvardija veikėją, veiksmą ir sako: berniukas piešia. Nupiešę piešinį vaikai gali paaiškinti, ką nupiešė, pastatę statinį – komentuoti, pavyzdžiui: garažas čia, mašinytė čia važiuoja, va čia. Vaikai sugeba pasakoti ir be paveikslėlių, pvz.: Prie jūros buvau ir mačiau delfiną. Baisu, nes jis galėjo įkasti. Ir dar laivus mačiau. Dideli vyrai maudėsi. Šalta buvo, ir aš nesimaudžiau.

Baigiantis ketvirtiesiems metams daugeliui vaikų išnyksta ir šie netikslumai. Toliau gausėja žodynas. Žodžių atsarga labai priklauso nuo gyvenimo sąlygų ir auklėjimo. Šiuo metu vaiką domina žodžių forma, jis sukuria naujų žodžių. Kartais šie žodžiai labai tiksliai apibūdina norimą reiškinį. Ketverių metų vaikų kalba suprantama klausytojui, nes ji pakankamai taisyklinga, žodynas platus. Tinkamai vartojami linksniai, skaičiai, giminės, žodžiai tarpusavyje derinami. Sparčiai tobulėja rišlioji kalba. Pradėdami sakinį jie dažnai sako –o-, arba daro pauzę po pirmojo žodžio.

Penktieji vaiko gyvenimo metai. Kalba tobulėja: vaikai taria beveik visas fonemas, sugeba ištarti įvairaus sunkumo žodžius, nors kai kurių vaikų fiziologinis šveplavimas dar tęsiasi. Vartojamų žodžių reikšmės gana tikslios, bet šio amžiaus ir vyresni vaikai dar nesupranta daugelio žodžių perkeltinės reikšmės. Toliau turtėja aktyvusis žodynas, vaikai daugiau vartoja veiksmažodžių ir būdvardžių, derina žodžius sakinyje, moka sudaryti naujų žodžių.

Sparčiai vystosi rišlioji kalba, ilgėja jų tariami sakinukai, nes vaikai nori kuo daugiau pasakyti. Tai rodo, kad vystosi mąstymas. Šiame amžiuje pasirodo žodžių, jų grupių, liudijančių, kad penkiametis moka apibendrinti tikrovės faktus. Nors vaikai kol kas daugiausiai bendrauja dialogais, tačiau įgiję pakankamai žinių ir kalbinių įgūdžių, vis dažniau vartoja monologinę kalbą. Be abejo, sakiniai dar neprilygsta literatūrinei kalbai. Kalbą lydi neverbalinė komunikacija. Vaikai ypač vaizdingai seka pasakas, savo pasakojimą papildydami gestais, mimika.

Nors vystosi rišlioji kalba, tačiau pasakojimas gali būti nepakankamai rišlus, nuoseklus (be pradžios ar pabaigos) ir logiškas. Būna, jog vaikas pasakoja įvykius taip, kad suprasti gali tik labai artimas jam žmogus (mama, darželio auklėtoja ar logopedė), nes penkiamečiai pasakodami šokinėja nuo vieno įvykio prie kito, keičia ir painioja erdvės bei laiko vaizdinius. Klausytojo klausimai sukelia nepasitenkinimą. Ilgainiui kalba tikslėja, vaikas mielai aiškina, ko nesuprato klausantysis.

Daug kalba apie knygutes, jas mėgsta vartyti, klausytis skaitymo. Noriai mokosi eilėraščių, skaičiuočių, eiliuotų mįslių, ypač tokių, kurios lengvai rimuojasi ir jas nesunku įsiminti.

Ketverių–penkerių metų vaikas jau pradeda vartoti išplėstinius sakinius, pasakoja ir moka užduoti klausimus, susijusius su pasakojimu, vartoja tokias pat gramatines struktūras kaip ir kiti šeimos nariai. Šešerių metų vaikas turėtų taisyklingai tarti visus garsus, rišliai pasakoti, nes kalbos garsai, žodynas, gramatinė sandara susilieja į bendrą procesą (Palačiovienė, 2003).

Ikimokykliniame amžiuje gausėja vaiko kalbos žodyno sudėtis. Jo žodynas greitai prisipildo ne tik daiktavardžių, bet ir veiksmažodžių, įvardžių, būdvardžių, skaitvardžių, jungiamųjų žodelių (Mazolevskienė, 2000).

Garšvienė, Ivoškuvienė (1993) pabrėžia kalbos ugdymo svarbą ikimokykliniame amžiuje: „sensitivity kalbos raidos periodas – 3–5 vaiko gyvenimo metai“; „ikimokykliniame amžiuje gausėja žmonių, su kuriais bendrauja vaikas, todėl intensyvesnis bendravimas reikalauja tobulesnės kalbos“ (1993).

Šeštieji, septintieji gyvenimo metai. Prieš pradėdant lankyti mokyklą vaiko žodynas vis labiau panašėja į suaugusiųjų. Tobulėja sudurtinių žodžių daryba. Šiuo metu vaikai paprastai sužino pagrindinę populiariausių daugiareikšmių žodžių prasmę. Manoma, kad šeštaisiais–septintaisiais gyvenimo metais žodinės instrukcijos padeda reguliuoti vaiko elgesį. Vaiko pažinimo interesai plečiasi, ir jis pradeda naudotis kontekstine kalba. Norint ją suprasti, nebūtina žinoti situacijos. Vyresnio amžiaus vaikams atsiranda būtinybė paaiškinti žaidimo taisykles, o aiškinant būtina nuosekliai išdėstyti faktus, nurodyti pagrindinius ryšius. Nors išsamų aiškinimą priešmokyklinukai dažnai pakeičia paprastesne situacine kalba.

Šio amžiaus vaikai savarankiškai veikdami kalba daug mažiau. Taip yra dėl to, kad šeštaisiais, septintaisiais metais vaikų išorinė kalba pereina į vidinę. Jie planuoja, kai žaidžia siužetinius vaidmenų žaidimus, geba sugalvoti siužetus, įvertinti, komentuoti veiklos žingsnius. Būtina palaikyti vaikų iniciatyvą, žaisti siužetinius vaidmeninius žaidimus, pamokyti, kaip tai daryti. Taip lavinama vaikų vaizduotė, atmintis, mąstymas, plėtojama kalba. Svarbu su vaikais bendrauti taisyklinga, aiškia ir turtinga kalba.

Patys vaikai kalbėdami daro nedaug klaidų, pastebi savo ir draugų kalbinius netikslumus. Jie moka perduoti informaciją, nenukrypsta nuo pagrindinės pokalbio temos. Vaikai pasakoja suprantamai ir rišliai. Žodynas sparčiai plečiasi – jie jau disponuoja apie 2000–2500 žodžių. Vaikai tiksliai apibūdina daiktą, nusako esminius jo požymius, domisi nežinomais žodžiais, gali paaiškinti kai kurių žodžių reikšmes. Pastebimas susidomėjimas knygomis, noras deklamuoti eilėraščius, minti mįsles, sekėti pasakas. Klausydami skaitomos knygos, žiūrėdami jos iliustracijas ir parašytą tekstą vaikai pastebi garsų, vaizdų, ženklų, raidžių skirtumus ir panašumus (į ką panašios vienos ar

kitos raidės, ką jos turi bendro ir kuo skiriasi, pavyzdžiui, *E ir Ė, S ir Š* ir t. t.). Svarbu skatinti vaikus domėtis raidėmis. Ikimokyklinukai mokomi nustatyti garso vietą žodyje, atlikti žodžių garsinę analizę.

Psichologai pataria suaugusiesiems jautriai klausytis visų vaiko tariamų žodžių, aiškinti jam suprantamu ir sau patraukliu kalbos stiliumi (Nasvytienė, 2004). Šuo metu labai populiarė interakcinė vaiko kalbos raidos teorija, kurios atstovai pabrėžia ir biologinių, ir aplinkos veiksnių įtaką kalbos ir komunikacijos formavimuisi. Ji atsirado mokymosi ir biologinės teorijos sandūroje (Bates, 1999; Bloom, 1998; Brunner, 1998;) (cit. Nasvytienė, 2003).

1.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir komunikacijos sunkumai

Įvairios priežastys gali lemti kalbos ir komunikacijos sunkumus ar net sutrikimus. Tam įtakos gali turėti vaikų įgimtos biologinės savybės, įgimti ar tam tikru (ir kuriuo) amžiaus tarpsniu atsiradę centrinės nervų sistemos pažeidimai, vaiko kalbinė bei socialinė aplinka.

Ališauskas (2002) nurodo, kad Lietuvoje didžiausią neįgalių ugdytinių dalį sudaro vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Bankauskienė, Jagelavičienė (2006), tyrinėjusios ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, elgesį, teigia, kad nežymūs sutrikimai vaiko asmenybei ir mokymuisi įtakos neturi, bet jeigu sutrikimas didelis, gali atsirasti bendravimo su aplinkiniais sunkumų. Kalbos ir komunikacijos sutrikimas pasireiškia negebėjimu priimti, perduoti bei suprasti sąvokas arba verbalinių, neverbalinių bei grafinių simbolių sistemas (Hallahan, Kauffman 2003). Hallahan, Kaufman (2003) nuomone, nustatyti koku mastu yra paplitę kalbos ir komunikacijos sutrikimai, labai sunku, „nes šie sutrikimai labai įvairūs, kartais juos sunku identifikuoti, be to, jie dažnai būna kito sutrikimo dalis (pvz., protinio atsilikimo, trauminio smegenų sužalojimo, mokymosi negalios ar autizmo)“.

Pasak (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003), kalbos ir komunikacijos sutrikimų priežastys gali būti įvairios. Tam tikros kalbos ypatybės gali būti nulemtos genetinių priežasčių. „Specialistai kruopščiai renka anamnezės duomenis, domisi visomis moters nėštumo aplinkybėmis ir aptaria rizikos veiksnius. Aiškinasi, ar grėisė persileidimas, ar sirgo mažakraujyste, ar nebuvo padidėjęs kraujospūdis. Visi šie duomenys yra labai svarbūs, nes pavyzdžiui, būsimai mamai sergant mažakraujyste, vaisius gauna nepakankamą maitinimą. Jei tuo metu vystosi galvos smegenų zona, atsakinga už kalbą, būsimas vaikas gali turėti kalbos sutrikimų“.

Gimdymo eiga taip pat labai svarbi vėlesnei vaiko raidai. Itin greitas (iki valandos) ar užsitęsęs (ilgiau nei 18 valandų) gimdymas jau gali būti rizikos veiksnys. Gimdymo metu patirtos

traumos, deguonies stygius gali nulemti ne tik kalbos sutrikimus, bet dažnai ir pažintinių procesų neišlavėjimą, emocijų, elgesio ir socialinės raidos ypatumus.

Kalbos formavimuisi turi įtakos ir pirmaisiais vaiko metais persirgtos ligos bei jų komplikacijos. Pvz., pirmąjį vaiko gyvenimo pusmetį gydytojai nustato raumenų tonuso sutrikimą. Kai jis pasireiškia, vaikas yra glebus, nenoriai sėdasi. Toks sutrikimas lemia ir kalbos vystymąsi, tad labai svarbu suteikti reikiamą pagalbą.

Pirmieji vaiko raidos sutrikimo požymiai pasireiškia jau kūdikystėje, o vėliau atsispindi jo kalboje. Vaikui augant, artimieji stebi, ar laiku jis pradeda sėstis, verstis, ar guguoja, kaip reaguoja į kalbinimą. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į periodą, kai vaikas pradeda tarti pirmuosius žodžius – būtina sekti, kaip vaikas reiškia savo mintis, ar vartoja sakinius, ar tik pavienius žodžius, frazes.

Pasak Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro specialistės Palačiovienės, ypač svarbu atkreipti dėmesį, kokiame amžiaus tarpsnyje atsirado vaiko kalbos ir komunikacijos sutrikimų, nes „vėluojanti kalbos raida gali būti ne vienintelis, tačiau labiausiai pastebimas požymis, išryškinantis kitų procesų netolygų formavimąsi. Tokiems vaikams svarbu atlikti visapusišką raidos vertinimą, kuris atskleistų jų smulkiosios ir bendrosios motorikos išlavėjimą, kalbos supratimą bei kalbos raišką, girdimąjį ir regimąjį dėmesį bei atmintį, savarankiškumą ir socialinę adaptaciją“. Nustačius kalbos neišsivystymą, rekomenduojama intensyvi logopedo pagalba, kai kuriais atvejais prisireikia ir individualios pedagogo ar kitų specialistų pagalbos.

Komunikacijos sutrikimas (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003) – tai santykinai nuolatinis nukrypimas nuo priimtų kalbėjimo, kalbos ir bendravimo normų. Šios grupės sutrikimams būdinga:

- Kalbėjimas ir bendravimas kalba neatitinka vaiko amžiaus;
- Juos lemia periferinio kalbėjimo aparato bei centrinės nervų sistemos pažeidimai ar funkciniai sutrikimai;
- Jie yra stabilūs ir savaime neišnyksta;
- Kalbos ir komunikacijos sutrikimai gali nulemti mokymosi sunkumus;
- Jie neigiamai veikia asmenybę;
- Jiems nepriskiriamas tarmiškas kalbėjimas ar klaidos, kurios daromos nepakankamai mokant svetimą kalbą.

Hallahan, Kaufman (2003) komunikacijos sutrikimą apibūdina kaip gebėjimo priimti, perduoti, apdoroti ir suprasti sąvokas arba verbalinių, neverbalinių bei grafinių simbolių sistemas, sutrikimą. Autorės teigia, kad komunikacijos sutrikimai gali pasireikšti klausymo, kalbos ir (arba) kalbėjimo procesuose; gali būti įvairaus sunkumo – ir lengvi, ir labai sunkūs. Jie gali atsirasti vaikui

vystantis arba būti įgyti vėliau. Konkretus vaikas gali turėti vieną ar daugiau komunikacijos sutrikimų. Komunikacijos sutrikimas gali būti pirminis arba – kitų negalių pasekmė.

Giedrienė (1987) rašo, kad „menki vaiko kalbos gebėjimai neigiamai veikia pažinimo interesų ir pažinimo veiklos plėtojimąsi, be to kliudo vaikui aktyviai pasireikšti bendraamžių kolektyve, riboja jo iniciatyvumą. Dėl laiku nepakoreguotos kalbos raidos iškreiptai formuojasi jo asmenybė“.

Kalbos sutrikimo poveikį vaiko bendravimo įgūdžių formavimuisi apibūdina ir East, Evans (2008). Jos teigia, kad kalbos sutrikimas sukelia ilgalaikį stresą, kuris gali lemti pasitikėjimo savimi praradimą, savivertės stoką ir paveikti asmeninius bei socialinius santykius. Be to, kalbos sutrikimas neigiamai veikia vaiko ugdymosi galimybes. Vaikams, turintiems sudėtingesnių kalbos problemų, dažniau būdingi ir elgesio sutrikimai. Be to, gali sutrikti dėmesys ir atmintis.

Garšvienė, Ivoškuvienė (1993) apibūdina nepilnavertės kalbinės veiklos įtaką kitai veiklai: „Nepilnavertė kalbinė veikla sąlygoja pažinimo veiklą emocijas ir valią. Vaikų, turinčių neišsivysčiusią kalbą, psichikos plėtotės trūkumai gali būti CNS (centrinės nervų sistemos) pažeidimo pasekmė, t.y., jų priežastis kartu yra ir kalbos sutrikimo priežastis. Gali sulėtėti psichinis brendimas ir dėl kalbos nebuvimo. Nepilnavertis kalbinis bendravimas neigiamai veikia sensorinių funkcijų, intelekto, emocijų ir valios lavėjimą.“

Vaikams, turintiems kalbos sutrikimų, sunkiau bendrauti, jų kalba sunkiau suprantama aplinkiniams. Tai trikdo protinį vystymąsi, sukelia neigiamų charakterio bei elgesio nukrypimų, nes vaikai anksti pajunta savo kalbos nepilnavertiškumą ir dėl jo kenčia. Kalbos sutrikimai vaikams trukdo mokytis skaityti, rašyti, sudėtingesni kalbos trūkumai gali būti vaikų nepažangumo priežastis (Širvinskienė, 2000).

Tuo tarpu Solovjova (1996) tyrinėjusi neišlavėjusios kalbos ikimokyklinio amžiaus vaikus, pastebi, kad jiems būdingi: dialoginės kalbos sunkumai, neinformatyvi pasakojamoji kalba, taip pat apibūdina bendravimo su bendraamžiais sunkumus – konfliktiškumą, negebėjimą suprantamai bendrauti ir pastebi kai kuriuos negatyvius elgesio požymius: dėmesingumo stoką (per pratybas susikaupia 5–7 minutes), hiperaktyvumą (greit išsiblaškantys, trukdantys vieni kitiems), mokykliniame amžiuje – šiurkštumą, draugiškumo, empatiškumo stoką.

Kalbos neišsivystymas – tai visos kalbos sistemos neišlavėjimas, apimantis kalbos fonetinę, leksinę ir gramatinę sandarą (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir kt., 1997).

Nežymaus laipsnio kalbos neišsivystymui būdinga nepakankamai išlavėjusi foneminė klausa; vaikų šnekamojoje kalboje pasitaiko daug tarimo klaidų, nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų; nedaug apibendrinamųjų sąvokų ir žodžių, reiškiančių

abstrakčius daiktus, veiksmus, daiktų ir veiksmų ypatybes, erdvės ir laiko santykius. Garšvienė ir Ivoškuvienė (1998) teigia, kad tokių vaikų kalboje gausu agramatizmų.

Vidutiniam kalbos neišsivystymui būdingi šnekamosios kalbos pradmenys, ribotas kalbos supratimas, žodžiai suvokiami tik konkrečioje situacijoje (Daugirdienė, 2003). Labai ryškūs garsų tarimo trūkumai, vyrauja paprasti vieno žodžio sakiniai, nežinomi žodžiai, veiksmažodžiai keičiami daiktų pavadinimais, gausu agramatizmų. Tačiau vaikų kalbinės galimybės neblogos: bendraujama ne tik gestais, bet ir žodžiais.

Esant žymiam kalbos neišsivystymui, vaikai visiškai nekalba arba norus ir mintis reiškia garsažodžiais, gestais, mimika (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1998). Šie vaikai ribotai supranta kalbą, garsų netaria arba keičia kitais, garsinė analizė ir sintezė neįmanoma. Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir kt. (1997) teigia, kad šie vaikai neturi poreikio pamėgdžioti suaugusiųjų kalbą; bandydami ją pakartoti, pasako tik atskiras žodžio dalis, pasyvusis žodynas gausnesnis už aktyvųjį.

Vilniaus miesto psichologinės-pedagoginės tarnybos vyriausioji logopedė Baublytė apie kalbos neišsivystymą kalba, kad „tai visos kalbos sistemos nepakankamas susiformavimas, apimantis garsų tarimą, panašių garsų skyrimą, žodyno, kalbos gramatinės sandaros bei rišlaus pasakojimo plėtrą“. Autorė išskiria tris kalbos neišsivystymo lygius ir juos aiškina taip:

Žymus kalbos neišsivystymas – kai vaikas taria tik kai kuriuos kalbos garsus. Kartodamas trumpina žodžius, iš žodžio gali likti vienas skiemuo. Dažniausiai vartoja tik garsažodžius ir savos kalbos žodžius, nors bendraamžiai jau kalba suprantamai.

Vidutinis kalbos neišsivystymas – kai tardamas žodžius, vaikas grubiai keičia žodžio skiemenu bei garsų struktūrą. Spontaniškas kalba išlieka nesuprantama. Neskiria panašiai skambančių garsų (p–b, t–d, k–g). Įvardija tik dažniausiai aplinkoje matomus daiktus bei paprasčiausius veiksmus. Nežino apibendrinančių sąvokų (pvz., žaislai, indai, drabužiai). Nurodo tik pagrindines daiktų savybes, dažniausiai – dydį ir spalvą. Sakinių struktūra itin netaisyklinga. Praleidžia veikėją, nederina žodžių galūnių, nevartoja prielinksnių. Kitų žmonių kalbą supranta ir gali vykdyti prašymus.

Nežymus kalbos neišsivystymas – kai vaikas netaisyklingai taria kalbos garsus. Kartais gali ištarti izoliuotus garsus, bet painioja juos kalbėdamas. Neskiria panašiai skambančių garsų. Silpni garsų analizės žodžiuose įgūdžiai. Geba įvardyti aplinkos daiktus, bet pasitaiko netikslių sąvokų. Nežino kai kurių apibendrinamųjų žodžių. Ribotas sinonimų kiekis. Sakiniuose vis dar pasitaiko derinimo, prielinksnių parinkimo klaidų. Savarankiškos minties raiška išlieka nepakankama.

Pasak autorės, labai svarbu tinkamai atskirti kalbos neišsivystymą nuo sulėtėjusios kalbos raidos, kai raida yra netolygi – iš pradžių vėluoja, o vėliau sparčiai artėja prie amžiaus normos.

Sulėtėjusią kalbos raidą Garšvienė (2003) apibūdina kaip lėtesnę kalbos įgūdžių plėtrą negu daugumos bendraamžių. Autorė teigia, kad ji būdingesnė lėtesnės psichinės brandos ar turintiems specifinių pažinimo problemų vaikams. Kalbos plėtotės sulėtėjimo priežastys gali būti: socialinės, psichologinės, netinkama kalbinė aplinka ar kiti aplinkos veiksniai (kai vaikai nekalbinami, neturi patirties ir pan.).

Kalbos ir komunikacijos sutrikimai – tai nuolatinis bendravimo, kalbėjimo ir kalbos nukrypimas nuo įprastų bendravimo bei kalbėjimo normų. Šios grupės vaikų, kurių kalbos ir komunikacijos sutrikimai yra pirminiai, mokslumo lygis yra aukštas arba sąlyginai aukštas, jų žinios, mokėjimai ar įgūdžiai atitinka bendrojo išsilavinimo standartų lygį. Jeigu vaiko intelektas normalus, bet kalba neišsivysčiusi, jo kalbiniai gebėjimai gali būti gerokai mažesni už įprastus. Kalba, kaip kalbėjimo procesas, yra sutrikusi tada, kai ji „tiek skiriasi nuo kitų žmonių kalbėjimo, kad atkreipia aplinkinių dėmesį, trukdo bendrauti arba <...> vargina kalbėtoją ar klausytoją (Van Riper, 1978).

Kalbėjimo sutrikimai – tai sakininės kalbos produkavimo ir vartojimo sutrikimai. Jiems priskiriami kalbos garsų tarimo (artikuliacijos) sutrikimai ir normalaus kalbėjimo tempo (sklandumo) sutrikimai.

Kalbos sutrikimams priskiriamos kalbos supratimo ir jos vartojimo komunikuojant problemos, nepriklausomai nuo to, kokios naudojamos simbolių sistemos (sakininės, rašytinės ir kt.).

Liaudanskienė ir Vilūnienė (2006) aiškindamos kalbos ir komunikacijos sutrikimus, išskiria keturis sutrikimo laipsnius. Komunikavimo funkcija:

- Nežymus sutrikimas – lengvai gali dalyvauti pokalbyje;
- Lengvas – sunkiai dalyvauja pokalbyje. Sudėtinga reikšti mintis žodžiu ir raštu. Namiškiai supranta sakomą kalbą;
- Vidutinis – negali bendrauti kalba. Reiškia mintis raštu. Naudoja gestus, pagalbinę komunikaciją. Atsako „taip“ arba „ne“, gestais, veido išraiška;
- Žymus – neatsako klausiamas. Nevisada reaguoja į klausimus.

Kalbos funkcija:

- Nežymus sutrikimas – aplinkiniams nesunkiai suprantama kalba. Šveplavimas;
- Lengvas – aplinkiniams sunkiai suprantama kalba. Tačiau reiškiamas mintis suprasti galima;
- Vidutinis – aplinkiniai nesupranta, bet šeimos nariai supranta. Negali dalyvauti pokalbyje, atsakyti į klausimus;

- Žymus – beveik arba visai nekalba. Naudojamos pagalbinės komunikacijos priemonės.

Taigi apibendrinus įvairias minėtų specialistų ir mokslininkų mintis bei teiginius apie kalbos ir komunikacijos sutrikimus, galima sakyti, kad pastaruoju metu skiriami tokie kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai:

- Įvairūs fonetiniai kalbėjimo sutrikimai. Tai garsų tarimo trūkumai, kai girdimasis suvokimas yra normalus (vaikai netaisyklingai taria ir skiria iš klausos žodžius);
- Kalbėjimo tempo sutrikimai: greitakalbystė ir lėtakalbystė;
- Balso sutrikimai: visiškas balso nebuvimas, balso silpnumas, dalinis balso sutrikimas bei rezonavimo sutrikimai;
- Kalbos sutrikimai: kalbos neišsivystymas – visos kalbos sistemos neišlavėjimas, apimantis fonetiką, leksiką ir kalbos gramatinę sandarą, fonologiniai kalbos sutrikimai bei sulėtėjusi, sutrikdyta kalbos raida.
- Rašymo ir skaitymo sutrikimai;
- Įvairūs komunikacijos sutrikimai: neurozinis mikčiojimas (kalbėjimo ritmo sutrikimas), ir mutizmas (kai vaikai nekalba dėl psichologinių priežasčių). (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993).

Pedagogas ar kitas specialistas, norėdamas padėti vaikui turi išmanyti kalbėjimo, kalbos bei komunikacijos sutrikimus ir žinoti, kokie dėl jų kyla mokymosi sunkumai ar socialinės problemos. Ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingesni yra kalbos neišsivystymas bei fonologiniai jos sutrikimai.

Hallahan, Kaufman (2003) pabrėžia ankstyvosios intervencijos vaikams, kurių kalbos raida sulėtėjusi, svarbą dėl dviejų priežasčių:

- Juo vyresniam vaikui pradedama taikyti intervencija, juo mažesnė tikimybė, kad jis įgis tinkamų kalbos įgūdžių (esant vienodoms sąlygoms);
- Neturėdamas funkcinės kalbos įgūdžių, vaikas negali tapti tikrai socialia būtybe. Kalbos raidai vėluojant, gali sulėtėti visa vaiko raida, nes šie įgūdžiai sudaro vaiko akademinio ir socialinio mokymosi pagrindą.

Galkienė (2005) apibūdina pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų:

- Teikiama logopedinė pagalba neatsižvelgiant į tai, ar kalbos sutrikimas yra pirminis, ar lydi kitą raidos sutrikimą;
- Logopedinės pagalbos pobūdis priklauso nuo konkretaus ugdytinio poreikių;

- Atsižvelgdamas į sutrikimo pobūdį logopedas teikia pagalbą individualiai arba ugdytinių grupėms, kurios formuojamos to paties sutrikimo pagrindu.

Programoje „Gera pradžia“ (1998) teigiama, kad „Kiekviena vaikas – nepakartojama asmenybė.“ Į bendrojo ugdymo grupes integruoti specialiujų poreikių vaikai irgi yra asmenybės, turinčios vystymosi specifiškų ir reikalaujančios ypatingos pagalbos. Daniels ir Stafford (2000) siūlo:

- Stebėti ir individualiai įvertinti vaiką (gavus tėvų (globėjų) sutikimą, visi komandos nariai, specialistai vaiką stebi ir vertina įvairiapusėje veikloje, stebėjimo metu sudaromas unikalus vaiko veiklos ir elgesio modelis);

- Aptarti rezultatus (bendraujant visai komandai), numatyti tolesnius veiksmus;
- Apibendrinus individualaus vertinimo rezultatus kurti individualias ugdymo programas (IUP), atitinkančias specialiuosius vaiko ugdymosi poreikius;

- Vaikus stebėti nuolat, žymėti jų ugdymosi pasiekimus ir atlikti tarpinius vertinimus.

Labai svarbu nepraleisti to laiko, jog vaikas pirmą kartą susiduria su sunkumais ir nesėkmėmis, kai jam ypač reikia pagalbos ir supratimo. (Ališauskas, 1998)

Ališauskas (2001), teigia: „didžiausias mokytojo menas ir įžvalgiausia mokyklos politika – atpažinti vaiko problemą ir tenkinti jo specialiuosius poreikius taip, kad nesijaustų kitoks, kad jam nesiformuotų menkavertiškumo jausmas“. Autorius mano, kad naudingas gali būti tik individualizuotas įvertinimas, atskleidžiantis vaiko raidos įvairiapusiškumą (stipriąsias ir silpnąsias puses). Tai turėtų būti tęstinis vertinimas, labiausiai orientuotas į ugdymo (si) būklę ir raidą.

Gučas (1990) mano, kad trečiaisiais vaiko gyvenimo metais pagrindinis harmoningo vystymosi uždavinys turėtų būti bendravimas su bendraamžiais žaidimų veikloje. Ši veikla autoriaus nuomone, tiesiogiai susijusi su kalbos tobulėjimu, jos supratimu ir gebėjimu išreikšti mintis, nes: „tik tada, kai mintis išreikšta žodžiu, ji yra aiški ir tampa realybe ne tik kalbančiam, bet ir kitiems – klausantiems“.

Gučas (1990) apibūdina svarbiausius laipsniškus ikimokyklinio amžiaus 3-6 m. vaiko kalbinius pasiekimus:

- Kalbos tobulėjimas susijęs su vaiko jutiminiu pažinimu;
- Intensyviai plečiasi vaiko aktyvusis žodynas;
- Vaikas pats kuria žodžius pagal suaugusiųjų kalbos žodžių darybos taisykles;
- Ima suvokti žodžių reikšmės niuansus;
- Iš įprasto vientisinio sakinio vaikas pereina į sudėtinius;
- Žodžiais gali duoti komandas, išreikšti nesudėtingas mintis;

- Perima ir įsisąmonina sudėtingesnes gramatines formas, kartodamas suaugusiųjų posakius;
- Sąmoningai pradeda vartoti įvairias gramatines formas, žinomas ir girdėtas sąvokas, pradeda suprasti įvairias žodžių prasmes (ypač tai pastebima iš vaiko užduodamų klausimų);
- Išorinė vaiko kalba pereina į vidinę, kuri ypač svarbi mokantis skaityti, rašyti;
- Kalbos tobulėjimas siejamas su mąstymu. Jei vaikas gauna pakankamai įspūdžių iš aplinkos ir bendravimo, vienareikšmiškai tobulėja ir kalba.

Todėl svarbu atkreipti dėmesį, kokiame amžiuje atsirado vaiko kalbos ir komunikacijos sunkumai. Nes šie sutrikimai sukelia pasitikėjimo savimi praradimą, savivertės stoką, neigiamai veikia vaiko ugdymosi galimybes. Todėl svarbus uždavinys turėtų būti bendravimas su bendraamžiais tikslingoje žaidimų veikloje, nes ši veikla susijusi su kalbos tobulėjimu, jos supratimu ir gebėjimu išreikšti mintis.

1.4. Interakcinės veiklos poveikis vaikų kalbai ir komunikaciniams gebėjimams

Žmonių tarpusavio santykiai – viena didžiausių vertybių, kadangi komunikuojant keičiamasi emocijomis, pažintine ir socialine informacija, atrandami dvasiniai ryšiai. Žukauskienė (2002) teigia, kad patyrimas, įgytas žaidžiant kartu su bendraamžiais, padeda įgyti naujų įgūdžių. Dėl tokios patirties vaikas išmoksta bendrauti su kitais ir veikti nepriklausomai nuo kitų.

Žaidimai – tai augančios asmenybės pagrindas, pradžia, be kurios nebūtų įmanomas mokymasis mokykloje. Žaisdamas vaikas bręsta ir lavinasi, o tai būtina jo raidai. Žaidžiant įsijungia vaiko kūnas ir jutimai. Socialinė veikla susilieja su aktyviu mąstymu – kuriamomis sąvokomis, simboliais, ženklais. Žaisdamas vaikas pažįsta pasaulį ir mokosi improvizuoti. Žaidimas – tai priemonė, leidžianti vaikui išbandyti savo norus, pajusti savo kūno ir kalbos galią, komunikuoti su bendraamžiais (Žukauskienė, 2002). Pasak Šinkūnienės (2002), komunikacinio ugdymo turinys struktūriniu požiūriu gali būti dvejopas: nukreiptas kalbos ugdymo kryptimi arba bendravimo – savarankiško, savimotyvuoto turinio ugdymosi veiklos kryptimi, naudojant neverbalinės komunikacijos būdus. Žaidimų poveikiu yra ugdomas nuoširdumas, jautrumas, taurumas, grožio siekimas. Išlavinta klausa padeda bendrauti su kitais žmonėmis. Komunikacinio ugdymo procese svarbios intonacinio žodyno plėtros galimybės. Tik gerai girdint kito žmogaus kalbos intonacijas, įvairius jos niuansus, įmanoma tiksliai įvertinti bendravimo partnerio dvasinę būseną, jo gerus ar blogus ketinimus. Pasak Markauskienės (2003), žaidimai moko ir klausytis, ir skatina aktyvaus pažinimo pastangas, leidžia užsimegžti glaudesniai ryšiui, bendravimui su žmonėmis, meno

vertybėmis, kurių veikiamas vaikas, kaip ir suaugęs žmogus, gali patirti gilesnius emocinius ir protinius išgyvenimus.

Specialiojo ugdymo padėties Lietuvoje analitinė apžvalga parodė, jog komunikacinius sutrikimus turinčių vaikų ugdymas apsiriboja kalbos, kalbėjimo ir verbalinės komunikacijos sritimi“. Sėkminga komunikacija integruoja verbalinių ir neverbalinių ženklų (garsų, gestų, mimikos) visumą. Šinkūnienės teigimu (2002), kokybinį komunikacijos pagrindą sudaro alternatyviu bendravimu – visų vaiko naudojamais saviraiškos būdais įgytas socialinis patyrimas, todėl aktualu ieškoti pedagoginio proceso normalizavimo galimybių, sukuriant natūralią aplinką bei komunikacines sąlygas, kuriomis atsiskleistų turinčių sutrikimų ugdytinių gebėjimai ir moralinės savybės. Komunikacijoje interaktyvumo priežastis - tai noras pasikeisti informacija, gauti pritarimą ar paneigimą ir pan. Rafaeli, Sudweeks (1997) patikslina interakcijos ir interaktyvumo sąvokas: interaktyvumas apibūdiną ir nurodo būdą, kuriuo interakcija, kaip pasikartojantis procesas, veda prie bendrai sukurtos reikšmės. Taip pat interaktyvumas susieja kalbėjimą ir klausymą. Pasak autorių, interaktyvumo sąvoka neatsiejama nuo žmonių tarpusavio bendravimo. Daugumas tyrinėtojų interaktyvumo pagrindu laiko tiesioginę komunikaciją. Interaktyvumas komunikacinėje aplinkoje yra susijęs su požiūrio priėmimu ir pasitenkinimu. Interaktyvumas gali skatinti motyvaciją, malonumo jausmą, pažinimą, mokymąsi, atvirumą, nuoširdumą ir draugiškumą. Taip pat interaktyvumas skatina į(si)traukimą bei didesnę draugiškumą (Rafaeli&Sudweeks, 1997).

Vienas svarbiausių interaktyvių ugdomųjų paskirčių – skatinti teigiamas emocijas. Teigiami jausmai skatina, žadina teigiamas mintis, teigiamos mintys – teigiamus darbus. Anot Markauskienės (2003), muzikiniai žaidimai gerai nuramina, žadina gerą nuotaiką, slopiną įtampą. Mokslininkų nustatyta, kad menas daro įtaką įvairiais lygmenimis: fiziologiniu (pastebimi širdies, kvėpavimo, ir kt. pokyčiai), psichologiniu (dėmesio, emocijų, suvokimo, mąstymo), socialiniu ir dvasiniu požiūriu.

Bendraudant interakcijomis grįstos veiklos metu, nepriklausomai nuo sutrikimų (komunikacinių, kalbos), keičiamasi emocine, socialine, pažintine informacija, atrandami vidiniai išgyvenimai ir dvasiniai ryšiai. Pasitelkiant interakcinius žaidimus galima padėti vaikui spręsti psichologines ir socialines problemas, kurias sukelia įvairūs komunikaciniai sutrikimai.

Socialinių interakcijas skatinančių žaidimų teikiamos galimybės iki šiol dar toli gražu nėra išsemtos, tačiau nereikia jų ir pervertinti. Žaidimai ir interaktyvūs pratimai gali padėti išlyginti socialinį deficitą ir suteikti koreguojančios socialinės ir emocinės patirties. Sukūrus variacijas jie gali būti specialiai pritaikomi grupės poreikiams ir situacijoms (Portmann, 2012). Pasak Portmann (2012), interaktyvūs žaidimai ir pratimai gali pasitarnauti ypatingiems ugdymo tikslams. Tokie tikslai, pavyzdžiui, yra:

- Suvokti ir išreikti jausmus;
- Atpažinti, kas sukelia neigiamus jausmus;
- Geriau suprasti save ir kitus;
- Stiprinti ego ir skatinti pasitikėjimą savimi;
- Užmegzti taikius santykius;
- Taikiai spręsti konfliktus.

Ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, viena iš interakcijas skatinančios veiklos priemonių gali būti muzika ir muzikinė veikla, padedanti sužadinti emocijas, atsipalaiduoti, išreikšti save. Kačiušytė-Skramtai (2005) pažymi, kad muzika ir kalba neįprastai glaudžiai susijusios su pagrindiniais komponentais: ritmu, melodija, harmonija, dinamika, akcentais, prozodija (kirčiuotų ir nekirčiuotų, ilgųjų ir trumpųjų šnekos skiemenų tarimo sistema) ir t.t. Tiek kalba, tiek ir muzika gali būti žmonių bendravimo priemonės. Tik pastaroji perteikia labiau emocinį turinį, neverbalinėmis priemonėmis skatina žmones perteikti jiems svarbias reikšmes (Neįgaliųjų meninis ugdymas, 2005). Todėl vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, muzikinių metodų taikymas, kaip vienas iš korekcijos būdų, neabejotinai efektyvus ir naudingas. Dainuodami vaikai improvizuoja, lavina savo kalbą, išreiškia išgyvenimus, jiems aktualias problemas. Psichoterapeute Oaklander (2007) pastebėjo, kad melodinė intonacija padeda išmokyti kalbėti, kai žodžiai priderinami prie žinomų melodijų, ir dažnai kartojant tokią dainą vaikas išmoka sakyti žodžius, pirmiausiai su melodija, o po kiek laiko ir be melodijos (Oaklander, 2007, p.112).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad interakcijomis grįsta veikla yra unikali komunikacijos priemonė, kuri vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, padeda bendrauti ir pagerinti jų gyvenimo kokybę. Kad interaktyvios veiklos metodų taikymas būtų veiksmingas, atkurtų tarpusavio sąveiką ir turėtų grįžtamąjį ryšį, svarbu pedagogo vaizduotė ir kūrybiškumas. Mimika, intonacijos, melodijos, kurios vaikams pažįstamos, patrauklios, turi žaidybinių elementų, pasikartojančių motyvų – tai verbalinio bendravimo kompensacija. Vaikas tuomet patiria teigiamų emocijų, skatinama jo saviraiška, jis tampa reikšmingas sau ir kitiems.

Šiuolaikiniai tyrimai patvirtina, kad interakcijomis pagrįsti žaidimai lavina vaikų atmintį, intuityją, logiką, komunikabilumą, išlaisvina kūrybiškumą. Todėl per tokius žaidimus, modeliudamas situacijas, bendraudamas su vaikais, remdamasis prieinamumo principu, kai užduotys individualizuojamos, pedagogas gali padėti vaikui, turinčiam kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Interakcinė veikla yra puiki priemonė, padedanti žengti pirmuosius žingsnius tobulėjimo link. Vaikai susipažįsta su supančia aplinka per interakcijas skatinančius žaidimus. Anot Deborah,

Plummer ir Harper (2011), žaidimas yra efektyvus būdas mokytis, tačiau labai svarbu atkreipti dėmesį, kaip žaidimas paaiškinamas, pristatomas. Norint vaiką mokyti, pasitelkiant interakcinius žaidimus ar kitą veiklą, daug kas priklauso nuo pedagogo, kaip specialisto, vaizduotės. Tam gali tarnauti fizinė, emocinė, pažinimo veikla. Organizuoti žaidimus su vaikais, kurie turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, yra visada sunkiau. Reikia iš anksto apgalvoti, kokį žaidimą parinkti, kaip aiškiai, suprantamai pateikti taisykles. Daugeliui pedagogų tai sukelia papildomų iššūkių, nes neužtenka kompetencijos įvertinti vaiko komunikacijos sutrikimo bei, kaip ugdyti vaiko komunikavimo gebėjimus. Dažnai orientuojamasi į įprastai besivystančius vaikus.

Taigi, bendraujant interakcinių žaidimų metu, keičiamasi emocine, socialine, pažintine informacija, atrandami vidiniai išgyvenimai ir dvasiniai ryšiai, galima padėti vaikui spręsti psichologines ir socialines problemas, lavinti vaikų atmintį, komunikabilumą, kūrybiškumą.

Be to, kai kurie autoriai nagrinėjo vaikų komunikavimą, bendravimą, kalbos ir komunikacijos sunkumus, bet kaip komunikavimo gebėjimai skatinami per interakcinę veiklą netyrinėjo ar pernelyg nesureikšmino.

1.5. Pedagogo teorinis ir praktinis kryptingumas ugdant vaikų komunikacinius gebėjimus per interakcinius žaidimus

Pedagoginiam procesui suteikus komunikacinį kryptingumą emocinės loginės percepcijos kryptimi, atsirado pagrindas tokį raiškos modelį vadinti komunikaciniu (Šinkūnienė, 2002). Kaip teigia Grimm, Pefley (1990), Street, Cappella (1989) ir kiti autoriai, aktyvūs bei interaktyvūs (interakcijomis grįsti) žaidimai yra unikali verbalinės komunikacijos forma. Itin prasmingas šiame kontekste yra ugdymas per muzikinę (inter)aktyvią veiklą / žaidimus, kurie sudaro galimybę suformuoti vaikui kultūros vertybių pasaulį. Muzikiniai žaidimai, nors yra susiję su muzikine raiška ir jos suvokimu, kuris yra subjektyvus procesas ir kiekvienam turi savitą asmeninę prasmę (Piličiauskas, 1998), tačiau labai skatina vaikų bendravimą, stiprina bendrumo jausmą. Ankstyvas vaiko sąlytis su menu teigiamai veikia ne tik vaiko meninius, bet ir pažintinius, socialinius bei komunikacinius gebėjimus (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos, 2004).

Visa tai turi išmanyti pedagogai, dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais. Taip pat svarbu, kad pedagoginis procesas būtų grindžiamas tam tikrais teoriniais pagrindais, naujausių dokumentų nuostatomis bei tyrimais.

Gailienė (1996), remdamasi psichoanalitinės teorijos atstovais Freudu ir Adleriu, teigia, kad ikimokykliniu periodu susiformuoja pagrindiniai asmenybės bruožai ir per visą likusį gyvenimą tik

laipsniškai atsiskleidžia tas asmenybės potencialas, kuris susiformavo. Nors Piaget teigia, kad neįmanoma pagreitinti vaiko raidos nei sudarant specifines sąlygas, nei taikant specialius metodus. Tuo tarpu Vygotskio teigimu galima pagreitinti pažintinę vaiko raidą ugdant vaiko smalsumą, sudarant sąlygas ir aplinką, kuri skatintų vaiką domėtis. Optimistinės psichologinės orientacijos mokslininkai teigia, kad visi žmonės be išimties turi sveiko kūrybiškumo augimo potencialą; jis realizuojamas, kai žmogui sudaromos palankios pedagoginės sąlygos (Rinkevičius, Rinkevičienė, 2006).

Lietuvos švietimo reformos dokumentuose deklaruojamas į vaiką orientuotos pedagogikos poreikis, kur dominuotų vaikas, jo interesai, poreikiai, brandos ypatybės ir patirtis. Į vaiką žiūrima kaip į pilnavertį žmogų, kuris yra aktyvus, smalsus ir ryžtingas. Pabrėžiama svarba ugdyti pilietį, gebantį savo gyvenimą grįsti bendražmogiškais vertybėmis ir galintį adaptuotis besikeičiančioje visuomenėje bei kritiškai mąstyti (Navickienė, 2005).

Tyrėjai (Kaffemanienė, Burneckienė, 2001 ir kt.) akcentuoja, kad vaikams, turintiems komunikacijos sutrikimų, efektyvi ugdymo priemonė gali būti interakcijomis grįstas žaidimas, kadangi žaidžiant susiformuoja bei persitvarko visi psichologiniai procesai, tarp jų emociniai, ir vyksta pagrindiniai asmenybės pokyčiai, nulemiantys jos santykius su realybe ir asmeninėmis pareigomis. Tokie žaidimai yra svarbūs vaikų socialinei, emocinei, intelektinei raidai (Kaffemanienė, Burneckienė, 2001). Autorės pažymi, kad žaidimas – veikla, kurios kontekste sprendžiami ir pagalbos vaikui uždaviniai. Per interaktyvią žaidybinę veiklą vaikui padedama įsisavinti socialines normas, reglamentuojančias žmonių santykius, bei sužinoti apie save ir kitus. Tai reiškia, kad žaidimas atlieka ugdomąją, kompensacinę, taip pat terapinę funkciją. Žaisdamas vaikas aktyviai veikia, panaudoja turimas žinias kalbai ir komunikacijai, kitiems pažinimo procesams plėtoti. Pasak tyrėjų, žaidimas yra kūrybiškumo, sensomotorinių, intelektinių, kalbinių gebėjimų ir elgesio bei jausmų ugdymo mokykla. Žaidimas padeda pedagogui suburti į grupę vaikus, turinčius komunikacinių sutrikimų, pasyvius, uždarus, nedrąsius, įtarius, nepasitikinčius, ir įtraukti juos į aktyvią veiklą. Kalbėdama apie žaidimo reikšmę vaiko psichikos raidai Žukauskienė (2002) pateikia psichologo Brunerio išskirtas pagrindines žaidimo funkcijas:

- Tai savotiškas aplinkinio pasaulio tyrinėjimo būdas, kuris sušvelnina klaidų ir nesėkmių padarinius, todėl vaikui niekada nesukelia įtampos;
- Žaisdamas vaikas dažnai keičia savo tikslus arba priemones naujiems tikslams pasiekti, todėl šios veiklos metu vystomas vaiko išradingumas;
- Žaidimas reiškia išorinio pasaulio pasikeitimą pagal vaiko norą, o tai reiškia, kad išorinis pasaulis paverčiamas jo paties dalimi.

Žukauskienė, 2002 (cit. Brunerį) teigia, kad net sunkumai žaidime yra malonūs, nes juos patys vaikai sukuria, kad galėtų nugalėti ir pajusti pasitenkinimo jausmą. Žaidimas ugdo sąmoningumą, drausmingumą, vaikai pratinasi laikytis taisyklių, kontroliuoti savo elgesį, būti teisingi, sąžiningi. Ir galiausiai žaidimas padeda bendrauti, palaikyti glaudesnius santykius. Per interakcinius žaidimus pedagogas gali geriau pažinti vaiko charakterį, jo pomėgius, kūrybingumą ir kt. Visa tai suaugusiajam padeda rasti priimtinausią ugdomąjį poveikį kiekvienam vaikui.

Interakcijomis grįsti žaidimai, kurie naudojami kaip ugdymo metodas norint pasiekti pedagoginio tikslo, neišvengiamai skiriasi nuo natūralaus vaiko žaidimo, nes yra apriboti žaidimo taisyklių. Kitaip būti ir negali, nes kiekvienas pedagogas siekia kryptingos ugdymo kokybės kaitos, kuri atsiranda skatinant vaiko veiklą, sprendžiant vis sudėtingesnius uždavinius. Tobulėjant vaiko veiklai pedagoginė aplinka tarsi tampa natūralia aplinka. Tuomet ji turėtų būti pertvarkoma, kad vėl skatintų naują pažinimo poreikį. Nauja, įdomi veikla ir jos aplinka kelia naujus uždavinius, skatina ieškoti būdų, įgyti naujų žinių ar įgūdžių. Kitaip tariant, kai vaiko veikla atitinka galimybes, ji dažniausiai tenkina jo aktyvumo poreikį, tačiau tokia veikla mažiau veiksminga. Tuomet pedagogas keičia veiklos sąlygas, kad jos pareikalautų iš vaiko didesnių pastangų, naujos veiklos kokybės. Šis požiūris geras tuo, kad pedagogas, būdamas „žaidimo viduje“, gali turtinti žaidimų siužetą, koreguoti situacijų pasirinkimą, organizuoti individualų ar grupinį darbą. „Režisuodamas žaidimus“ - pedagogas kuria ugdymo sąlygas, kad veikloje būtų pritaikomos žinios siužetui kurti, kad įgyti mokėjimai virstų įgūdžiais. Pedagoginė aplinka, kuriama tam, kad žaidimas būtų artimas vaikui ir skatintų tam tikras pedagogo numatytas veiksenas. Vaikai vystosi ne išmokdami teisingų atsakymų, bet priimdami iššūkius, kuriuos jie gali svarstyti savarankiškai, remdamiesi savo pačių prielaidomis.

Žaidybinė imitacija skartu su bendraamžiais leidžia vaikui kurti įsivaizduojamą situaciją, kurią pedagogas tiesiogiai arba netiesiogiai veikia, laipsniškai keisdamas sąlygas. Taip vaikas provokuojamas atlikti naujus imitacinius veiksmus. Tiesioginė įtaka, kai pedagogas žaidžia kartu su vaiku, priskiria sau kokį nors vaidmenį ir pademonstruoja sudėtingesnę veiksmų lygį bei žaidėjų santykius pakreipia norima linkme, skatina naujų veiksmų įsisavinimą, mėgdžiojimą ir kartojimą. Netiesioginė įtaka yra tada, kai laipsniškai keičiamos sąlygos, panaudojamos naujos priemonės (Vaiko asmenybės ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje, 1997). Banytė ir Vyšniauskienė (2005) aiškina, kodėl vaikai žaisdami lengviau išmoksta įvairių dalykų. Anot autorių, žaisdami vaikai nevalingai laikosi trijų sėkmingam mokymuisi būtinų sąlygų: motyvacijos, kartojimo, dėmesio išlaikymo. Būtent žaidžiant „...> ardančią ir neigiamų emocijų įtaką sušvelnina vaiko sugebėjimas fantazuoti, pasinerti į vaizduotės gyvenimą“ (Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004).

Visa pedagoginė aplinka neišvengiamai yra susijusi su atitinkama komunikavimo sistema, be kurios neegzistuoja jokie metodai. Pedagogas įtraukia vaikus į veiklą, pasiūlydamas gerą idėją,

temą, problemą, sumanymą, skatina vaikus interpretuoti, kurti, atrasti, tačiau nereglamentuoja vaikų veiklos žingsnių. Tokia abipusė sąveika leidžia būti aktyviems abiem ugdymo proceso dalyviams – ir vaikui, ir pedagogui (Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti, 2006). Kadangi vaikas interaktyviose veiklose dalyvauja kartu su bendraamžiais, o individualiai atlieka tik tam tikras kūrybines užduotis, taip gali atskleisti ne tik savo gebėjimus, bet ir parodyti juos kitiems vaikams, kurie stebi, vertina. Stebėdamas kitus bendraamžius ir su jais komunikuodamas, vaikas gali surasti įvairesnių sprendimų, palyginti, kiek jis yra originalus (Lowenfeld, 1997).

Vaikų saviraiškos poreikis atsiranda tik sužadinus jų emocijas ir vaizduotę, kada jau yra tikslas ne išmokti, bet pačiam išgyventi personažo vaidmenį, klausomą kūrinį. Todėl labai svarbu sudaryti vaikui tokias sąlygas, kurios neslopintų jo prigimtines saviraiškos, jo gebėjimo atsiskleisti komunikuojant ir siekio tobulinti pačiam save (Jovaiša, 1993). Vaikams įdomūs interakcijomis grįstų žaidimų siužetai ne tik padeda aktyviau reikšti mintis, įgyti žinių ir įgūdžių, bet ir skatina saviraišką bei formuoja vertybes. Siekdamas, kad tie siužetai būtų neprimesti iš šalies, o artimi ir įdomūs vaikams, pedagogas gali pasiūlyti patiems juos kurti, sugalvoti žaidimo taisykles, improvizuoti. Šie vaikams aktualūs siužetai, pasakų veikėjai tik padeda stiprinti jų aktyvumą ir motyvaciją dalyvauti interakciniame žaidime. Tokie žaidimai, įsiliejantys į pasakų siužetus, mažina ribą tarp vaiko natūralaus žaidimo ir žaidimo, kuris vyksta sukūrus pedagoginę aplinką.

Osbornas (1963) knygoje „Applied Imagination“ pateikia koncepciją, kurioje išplėtotos idėjos yra komunikavimo pagrindas, pasitelkiant interakcinius žaidimus. Jis pateikia žaidimo taisykles, kurias galima išskirti kaip labai svarbias teigiamai pedagoginei aplinkai sukurti:

- Visiškai draudžiama kritikuoti;
- Priimama kiekviena idėja;
- Kuo daugiau idėjų;
- Pageidautina idėjas plėtoti toliau.

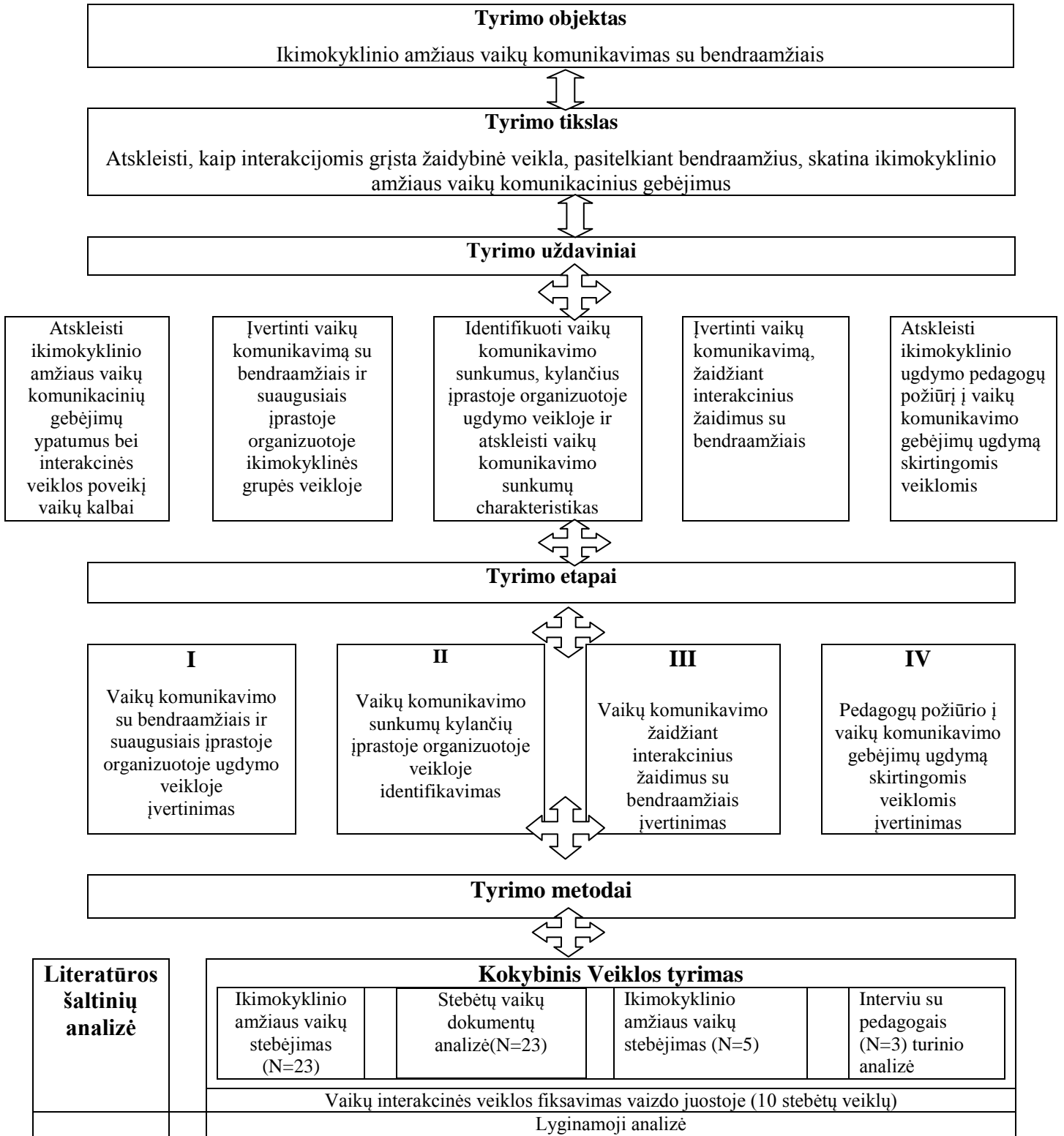
Šis metodas apibūdinamas kaip efektyviausiai veikiantis vaizduotę ir mąstymą. Jis taikomas dviem etapais, skatinant: minčių kiekybę bei minčių kokybę (Grunelius, 1999, p. 45–46). Vadinasi, žaidžiant arba taikant kompleksinio pobūdžio interaktyvių žaidimų veiklą, vaikai skatinami reikšti mintis, kurios priimamos kaip svarbios ir reikalingos, atitinkamai pasirenkant ir organizuojant tolimesnę veiklą. Įdomios vaikų mintys ir pastebėjimai realizuojami veikloje, pakeičiant žaidimo taisykles ar jas pritaikant vaikų poreikiams ir idėjoms. Tokio pobūdžio žaidimai yra skirti ne tik tam tikriems įgūdžiams lavinti. Jų pagrindinis tikslas – ne tik atlikti tam tikras užduotis, bet ir padėti įveikti komunikacinius sunkumus ir/ar sutrikimus bei siekti vaikų savirealizacijos. Tai plėtojama

pasitelkiant idėjas, kurios žaidime gali būti išreikštos įvairiomis aktyviomis priemonėmis, o vaikai šiuo pagrindu gali įgyti reikalingų žinių.

Apibendrinant, reikėtų akcentuoti, kad žaidžiant (inter)aktyvius žaidimus, pedagoginę aplinką kurti ir veiklas siūlyti reikėtų atsižvelgiant į individualius vaiko gebėjimus. Svarbu skatinti kiekvieno vaiko kūrybinę patirtį, ugdyti komunikacinius įgūdžius bei skatinti tarpusavio bendravimą ir bendradarbiavimą.

2 skyrius. Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimo per interakcinę veiklą tyrimo analizė

Tyrimas atliktas pagal planą, kuris pavaizduotas 1 paveiksle:

1 pav. Tyrimo planas

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas veiklos tyrimas, kurį Kardelis (2002) apibūdina, apibendrinamas įvairių autorių mintis, pvz., Corey nuomone, tai procesas, kai praktikai moksliai tiria problemas, kad galėtų įvertinti ir patobulinti praktinę veiklą; remiantis Hopkins - tai drausmingas tyrimas, kurio tikslas yra suprasti ir reformuoti, t. y. patobulinti, praktiką (Kardelis 2002). Atlikdamas veiklos tyrimą, tyrėjas siekia geriau pažinti reiškinį, veiklą ir konkrečiai situacijai rasti optimalų problemos sprendimą (Miniotienė, Žindžiuvienė, 2006). Duomenys renkami remiantis tyrėjo stebėjimais, dokumentų analize, interviu. Veiklos tyrimas apima tyrimo procedūras, akcentuojant problemos nustatymą, problemos sprendimo planą, realizavimo būdą, trumpalaikį įvertinimą.

Šio magistro darbo tyrimo duomenys rinkti pasitelkus stebėjimą (kai kuriuos veiklų epizodus filmuojant) bei interviu su pedagogais, dirbančiais ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Duomenims rinkti buvo sudarytas stebėjimo protokolas (žr. 1 priedą). Stebėjimu buvo siekiama atskleisti:

1. Vaikų bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiais ugdymo procese;
2. Vaiko kalbinį aktyvumą ir komunikavimą.

Magistro darbe analizuojama ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinis bendravimas, aprašomos aktyvios ir interaktyvios veiklos – žaidimai, atskleidžiant:

- veiklos eigą;
- vaikų susikaupimą;
- kalbinį aktyvumą bendraujant.

Siekiant veiklos tyrimo naudingumo pedagogams, ugdantiems vaikų komunikacinius gebėjimus, tyrimas vykdytas veiklos tyrimu, į ugdymo procesą pasiūlant įtraukti tikslinius žaidimus ir kitą aktyvią bei interaktyvią veiklą, skatinančią vaikų komunikavimo su bendraamžiais gebėjimus.

Veiklos tyrimas vyko tokiu nuoseklumu:

- stebint vaikus įprastose organizuotose veiklose;
- pasiūlant tikslines veiklas (aktyvius ir interaktyvius žaidimus) ir stebint vaikų kalbinį aktyvumą su suaugusiais ir bendraamžiais po pasiūlytų veiklų;
- atliekant interviu su stebėtų vaikų pedagogais.

Viso tyrimo metu buvo nustatomas ikimokyklinio amžiaus vaikų bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais bei vaiko kalbinis aktyvumas ugdymo procese. Fiksuoti vaiko pasakojimai ir bendravimas su bendraamžiais aktyvios veiklos užsiėmimuose. Gauti rezultatai grupuojami ir aprašomi. Rezultatai nagrinėjami lyginamosios analizės metodu.

Remiantis vaikų kalbos raidos ypatumais (Buttriss, Callander, 2008; Želvys, 1995; Žukauskienė, 1996), sudarytos vaikų bendravimo charakteristikos pagal bendravimo veiksnius (2 priedas). Stebint vaikus buvo fiksuojamos konkrečiam ugdytiniui būdingos bendravimo charakteristikos.

Tyrimas atliktas 2012 metų sausio-kovo mėnesiais. Remiantis literatūros analize tiriamuoju klausimu, suplanuota stebėjimo eiga, bendradarbiauta su Vilniaus lopšelio-darželio N „Ežiukų“¹ grupės vaikais ir pedagogais. Veikla buvo siejama su kiekvienos savaitės tema. 2012 m. vasario mėnesį auklėtojos organizavo ir žaidė su vaikais rekomenduojamus aktyvius ir interaktyvius žaidimus. Vėliau buvo lyginami tyrimo rezultatai pagal sausio ir kovo mėnesių stebėjimo protokolus.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyviai atrinkti remiantis tokiais kriterijais ir jų charakteristikomis: ikimokyklinis amžius, kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Tyrimo pradžioje buvo stebėti 23 vaikai, iš jų buvo atrinkti 5 ikimokyklinio amžiaus vaikai, turintys įvairaus lygmens, kalbėjimo ir kalbos sutrikimų: 2 berniukai ir 3 mergaitės. Tyrimo dalyvių amžius 4-6 metai. Tiriamieji yra iš „Ežiukų“ mišrios vaikų amžiaus grupės. Veiklos buvo stebimos ir filmuojamos, vaikų tėvams pateikus raštiškus sutikimus.

Taip pat tyrime dalyvavo 3 ikimokyklinio ugdymo pedagogės, dirbančios su minėtosios grupės vaikais. Visos pedagogės ikimokyklinėje įstaigoje dirba skirtingą laiko tarpą (viena vienerius metus, kita 27 metus, trečia 31 metus).

Vaikai, atrinkti dalyvauti tyrime, pasižymėjo tokiomis kalbėjimo ir kalbos sunkumų/sutrikimų charakteristikomis²:

Motiejus³ – vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas).

Vincas – fonetinis sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija).

Ieva – fonetinis sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija).

Indrė – fonologinis sutrikimas (foneminė artikuliacinė dislalija).

Upė – fonetinis sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija).

---

¹ Magistro darbo vadovei išsami informacija apie ugdymo įstaigą yra žinoma.

² Šios charakteristikos pateikiamos remiantis ikimokyklinio ugdymo įstaigos bei PPT logopedų išvadomis.

³ Vaikų vardai pakeisti.

2.3. Tyrimo rezultatų analizė ir interpretacijos

Tyrimo rezultatų analizė atlikta remiantis tyrimo metodikoje (2.1.) nurodytu nuoseklumu bei tyrimo instrumentais. Tyrimo rezultatų rinkimas pradėtas, taikant stebėjimo metodą, o stebėjimo duomenys pateikti stebėjimo protokoluose.

Protokoluose fiksuoti tokie svarbiausi stebiniai apie 5 tyrimo dalyvius: išsamus stebimos situacijos aprašymas, atkreipiant dėmesį į vaikų kalbinį aktyvumą per organizuotas pedagogo vadovaujamas ugdymo veiklas, išskiriant tokius svarbiausius bendravimo veiksnius, kaip: *emociniai, fiziniai, kalbiniai ir nekalbiniai*.

Rezultatai gauti apibendrinus 10 stebėtų organizuotų veiklų.

Kitame etape tyrėjo buvo pasiūlyti tiksliniai aktyvūs ir interaktyvūs žaidimai, turint tikslą paskatinti vaikus aktyviau komunikuoti.

Pagal pasiūlytas veiklas, pedagogai vasario mėnesį su vaikais organizavo tikslinius žaidimus. Esant reikalui, tyrėja, bendradarbiaudama su grupės pedagogais, koregavo tam tikrus veiklų elementus, fiksavo kai kurias veiklas. Šio etapo medžiaga užfiksuota protokoluose, kurie yra atskirame priede (5–8 priedas).

Protokolo struktūra analogiška. Pasiūlyti žaidimai (3 priedas).

Trečiame etape, po aktyvių ir interaktyvių žaidimų etapo buvo stebimos organizuotos veiklos, fiksuojant stebėjimo protokoluose, kurie yra atskirame priede (9–10 priedas). Taip pat atliktas interviu su pedagogais (6 priedas).

Tokiu pat nuoseklumu, kaip vyko tyrimas, pateikiami ir rezultatai.

2.4. Vaikų kalbos analizė ir charakteristikos remiantis dokumentų analize ir stebėjimu

Šioje magistro darbo dalyje išsamiai pristatomos stebėtų ir atrinktų atlikus dokumentų analizę ugdytinių (N=5) charakteristikos.

Vincas, 6 m., kalbėjimo ir kalbos sutrikimai: fonetinis kalbėjimo sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija). Netaisyklingai taria garsą *s*, tarpdantinis sigmatizmas. Lanko logopedinius užsiėmimus. Dalyvavo devyniose iš dešimties organizuotų veiklų bei žaidimų: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką, Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė, Pavasario sulaukus*.

Vincas savarankiškas, laikosi asmens higienos taisyklių, gerai jaučiasi įvairiose veiklose, kurios organizuojamos pagal grupės dienos ritmą. Lengvai keičia vieną veiklą kita. Dažniausiai žaidime atlieka vadovaujamą vaidmenį, todėl labiausiai mėgsta žaisti su jaunesniais vaikais, kurie

sutinka su jo vadovavimu ir priima siūlomas žaidimo taisykles. Dažnai žaisdamas pertraukia žaidimą, nes nori priminti vaikams apie taisykles ar susitarimą, pvz.,

Motiejau, čia aš paėmiau šią mašiną, juk tarėmės.

Draugams daro „spaudimą“, visada randa privalumų įrodymų, pvz.:

Atsinešk rytoj laikrodį, ir duosi tik man. Vincas: Tu nežaisk su A (su kitu vaiku).

Žaidžiant nurodinėja vaikams, kad nepriimtų kitų vaikų ar nedraugautų su jais. Mėgsta pašaipiai komentuoti auklėtojų ir vaikų posakius. Nori, kad jo frazė būtų paskutinė. Organizuotuose pokalbiuose pertraukia pašnekovą, skuba dėstyti mintis, šaiposi iš kitų vaikų pasakymų, nekantriai laukia savo eilės. Pokalbyje rišliai pasakoja apie išgyvenimus bei įvykius. Suvokia paprastus klausimus, atsakymai suprantami. Vartoja šalutinius sakinius. Susijaudinęs tripena ant kojų pirštų. Susipykęs su draugais ar sudrausmintas, jis gali verksti ir stipriai supyksti. Jei elgiasi ne pagal taisykles, bando tai nuslėpti ar paneigti. O jei auklėtoja liepia vis tiek taip nedaryti, jis nepaklūsta taisyklėms ir ginčijasi bei verkia. Užduotis atlieka kruopščiai. Puikiai spalvina, mėgsta piešti. Piešia daug smulkių detalių, net jei yra didelis lapas. Atpažįsta raides, jas gali kopijuoti ar spausdintomis raidėmis perrašyti trumpus žodžius, nustato pirmąjį žodžio garsą. Mėgta žaisti stalo bei siužetinius vaidmenų žaidimus, bet ruošiantis žaidimui nurodinėja, kas ką turi daryti. Dažniausiai nešasi smulkius žaisliukus (lego, buteliukai, kaladėles) iš jų sukuria žaidimo erdvę, bet tuo žaidimas dažniausiai baigiasi, nes kitiems vaikams atsibosta klausytis Vinco nurodymų.

Motiejus, 4 m., jam konstatuotas vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas). Jo kalba fonetiškai netaisyklinga, žodynas siauras. Atsakyti į klausimus geba tik trumpais sakiniais. Foneminė klausia neišlavėjusi. Netaria *r* garso; *š*, *ž*, *č* garsus keičia į *s*; *k*, *d* garsus į *t*. Lanko logopedinius užsiėmimus. Dalyvavo devyniose iš dešimties organizuotų veiklų bei žaidimų: *Laiko matuokliai*, *Knygos*, *Į muziejų*, *Rašome laišką*, *Švarus pasaulis*, *Eime apsipirkti*, *Gyvūnai*, *Kaziuko mugė*, *Pavasario sulaukus*.

Mėgsta žaisti su savo mašinomis, jas visada atsineša iš namų. Draugiškas, dalijasi žaislais su draugais. Motiejus labai nori bendrauti su kitais vaikais, o ypač su Vincu. Jei Vincas atsisako kartu žaisti, dažniausiai verkia ir prašo auklėtojos pagalbos. Paklusnus, organizuotoje veikloje būna stebėtoju, jei auklėtoja paklausia, dažniausiai atsako galvos kratymu ar vienu dviem žodžiais. Kalba nedrąsiai ir tyliai. Kadangi jo kalba neaiški, kiti vaikai nesupranta pasakytų žodžių, dėl to kartais pasijuokia. Supranta nuorodas, kuriose vartojami prielinksniai *ant*, *į*, *už*, *po*. Kartais nori papasakoti auklėtojai apie savo žaislus (mėgstamiausi jo žaislai yra mašinos), pasidalyti išpūdžiais. Kai dėl neaiškios kalbos auklėtoja nesupranta jo pasakojimo prasmės, jis bando pakartoti keletą kartų, bet nepavykus pritaria tam, ką sako auklėtoja. Įvykdo paprastus, nesudėtingus paliepimus bei prašymus.

Auklėtojos padedamas gali suskaičiuoti iki 12. Mėgsta dėlioti nesudėtingas dėlionės bei konstruoti. Užduotis atlieka, bet savarankiškai piešimo, spalvinimo nepasirenka.

Upė, 4 m., fonetinis kalbėjimo sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija). Jos kalba fonetiškai netaisyklinga, švilpiamuosius garsus ji keičia šnypščiamaisiais, daugelį garsų taria netaisyklingai. Bando kalbėti išplėstiniais sakiniais. Lanko logopedinius užsiėmimus. Dalyvavo tik šešiose iš dešimties organizuotų veiklų bei pokalbių: *Laiko matuokliai, Knygos, Švarus pasaulis, Gyvūnai, Kaziuko mugė, Pavasario sulaukus*.

Į darželį visada ateina geros nuotaikos ir atsineša daug įvairiausių daiktų. Mėgsta vartyti knygutes, spalvinti, dėlioti dėlionės. Patinka žaisti su lėlėmis. Organizuotų pokalbių metu neišlaiko dėmesio, sukiojasi savo kėdėje ir nediskutuoja, tik stebi kitus vaikus, o kalba labai mažai (menkas kalbinis aktyvumas). Individualiame pokalbyje mėgsta pasakoti apie savo žaislus. Organizuotuose pokalbiuose supranta nesudėtingus klausimus, bet į juos neatsako, o jei atsako – tik šypsena. Ji džiaugiasi savo atliktais darbais, piešiniais, rankdarbiais, o jei nori padaryti sudėtingiau, prašo auklėtojos pagalbos.

Suaugusiajam paraginus, atlieka svarbiausius savitvarkos darbus (po miego pati apsirengia). Gali pavadinti visus artimiausios aplinkos daiktus ir veiksmus. Trumpais sakiniais nusako savo norus. Įvykdo paprastus, nesudėtingus paliepimus. Trumpais sakiniais pasakoja savo išgyvenimus bei įvykius. Mėgsta individualius pokalbius. Pasyviai komunikuoja su kitais grupės vaikais.

Indrė, 5 m., fonetinis kalbėjimo sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija). Netaisyklingai taria *r* garsą, jį keičia *l* garsu. Labai nedrąsiai bendrauja su vaikais ar suaugusiaisiais, dažnai susigėsta. Lanko logopedinius užsiėmimus. Dalyvavo visose organizuotose veiklose bei žaidimuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką, Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė, Sportuok ir būsi sveikas, Pavasario sulaukus*.

Mėgsta dėlioti dėlionės, žaisti stalo žaidimus bei dainuoti. Labai susigėsta, kai reikia kalbėti prieš didesnę grupę žmonių – tuomet ji gali iš viso nekalbėti, nors žino ir moka (puikiai mokėdama eilėraščius ar dainas, ji gali įėjusi į salę išrausti ir nieko nedaryti). Dažnai trūksta pasitikėjimo savimi, yra jautri, švelni. Mėgsta globoti kitus, neatsisako pagalbėti, jei kam nesiseka ar reikia padėti, padaryti. Individualiai bendraujant pasakoja savo įpūdžius, bendrauja aktyviau, tačiau reikia paskatinimo.

Organizuotoje veikloje būna stebėtoja. Paraginta atsako į klausimus, bet susigėsta. Pokalbio metu atidžiai klausosi, stebi kitus. Prašo kitų, kad netrukdytų. Rašo veidrodiniu būdu, moka užrašyti savo vardą, pažįsta daug raidžių. Atlikdama užduotis labai mėgsta žiūrėti, ką daro kiti vaikai, ir jiems sakyti pastabas, pvz.,

Žiūrėk, kaip pieši. Ne toks turi būti kotelis ir pan.

Greitai susijaudina ir dėl savo nesėkmių kaltina kitus (brolių ar kitus vaikus).

Ieva, 5 m., fonologinis kalbos sutrikimas (foneminė artikuliacinė dislalija). Jos kalba fonetiškai netaisyklinga, netaria *r* garso. Pasakoja nerišliai, foneminė klausą neišlavėjusi. Lanko logopedinius užsiėmimus. Dalyvavo visose organizuotose veiklose bei žaidimuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką, Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė, Sportuok ir būsi sveikas, Pavasario sulaukus*.

Ieva labai nedrąsi, uždara, turi pastovius draugus grupėje, su kuriais žaidžia. Mėgsta žaisti loto žaidimus, dėlioti dėliones, vartyti knygas, taip pat mėgsta žaisti judrius žaidimus ir šokti. Kalba labai tyliai. Organizuotos veiklos užsiėmimuose beveik nekalba, klausinėjama atsako tik vienu dviem žodžiais arba papurto galvą. Pokalbyje išsiblaškiusi, užsiima pašaline veikla (ima žaislus, juos apžiūrinėja, kažką sako šalia sėdinčiam vaikui). Sutrinka, kai kiti vaikai pasako pastabą, pvz., Indrė: žiūrėk kaip pieši, ne toks turi būti kotelis.

Išgirdusi individualią užduotį, būna sutrikusi, lyg nepasitiki savimi, laukia auklėtojos paraginimo bei pagalbos. Kai auklėtoja individualiai paaiškina, ji atlieka užduotis.

Pristatytų vaikų charakteristikos leido toliau planuoti stebėjimą bei vėliau pasiūlyti interakcijas skatinančias veiklas.

2.4.1. Organizuotų veiklų I stebėjimo rezultatai ir jų analizė

Visi penki vaikai, kurie dalyvavo tyrime, per I stebėjimą sausio mėn. buvo stebimi, kaip dalyvauja organizuotose veiklose. Toliau tekste kiekvienas iš dalyvavusių vaikų apibūdinamas individualiai.

Motiejus dalyvavo visose organizuotose veiklose bei pokalbiuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką*.

Žaisdamas neformalioje aplinkoje, Motiejus šneka daugiau, mielai bendrauja su vaikais. Tačiau organizuotos veiklos užsiėmime į kitus vaikus nesikreipia, bet juos stebi, kartoja jų žodžius. Į auklėtojos klausimus atsako vienu dviem žodžiais, pvz.,

Auklėtoja (A): Motiejau, o tu turi laikrodį? Motiejus: Ne. (tyliai atsakė). Auklėtoja: O mama, tėtis ar turi? Motiejus: Taip.

Visose situacijose berniukas stengiasi įsijausti veiklą, tačiau kartais jam sunku išlaikyti dėmesį. Jei auklėtoja neklausia, Motiejus nieko ir nesako.

A: Motiejau, kokia tau labiausiai patiko knyga? Motiejus nuleidžia akis ir tyli.

Auklėtojai pakartojus klausimą, Motiejus atsako.

M: Apie masinas. A: Kas tau labiausiai patiko apie mašinas? Motiejus nuleidžia akis, tyli.

A.: Ir kas tau labiausiai patiko? M: Nezinau.

Šiuose organizuoetuose pokalbiuose jis dažniausiai buvo tylus ir nuobodžiavo. Kalbėjo neaiškiai, atsakydavo trumpaisiais žodžiais.

Upė dėl ligos dalyvavo tik dviejose iš keturių organizuotų veiklų bei pokalbių: *Laiko matuokliai, Knygos*. Per organizuotus pokalbius kalbėjo nedaug. Daugiausia bendravo su savo draugais. Pokalbyje apie laiko matuoklius Upė aktyviau bendravo su draugais, ėmė laikrodžius, rodė, o pokalbyje apie knygas buvo labai pasyvi, nuobodžiavo, dairėsi aplinkui. Į užduotus auklėtojos klausimus neatsakinėjo. Užduotis (piešiant, darant knygą) atlieka savaip.

Indrė dalyvavo visose organizuotose veiklose bei pokalbiuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką*.

Pokalbiuose apie laiko matuoklius ir knygas vangiai atsakinėjo į užduodamus klausimus, atsakymas būdavo vienu žodžiu arba gestu. Atsakydama į klausimus dažnai laukia kitų vaikų ar auklėtojos pagalbos.

A: Indre, o ką tu matei muziejuje? I: (tyliai): paveikslus. A: O kur tu juos matei? Indrė tyli, nieko nesako, tik susigėdusi kiša rankas tarp kojų.

A: Kur tu matei paveikslų muziejų – Lietuvoj ar kitoje šalyje? I: Čia. A: O ar tau patiko? I: Taip.

Indrė noriai padeda kitiems, mažesniems vaikams. Su jais dalyvauja pokalbyje ir parodo jiems daiktus, padeda nupiešti. Kreipiasi į auklėtoją norėdama sužinoti, ką reikia daryti, kad kitam padėtų. Taip pat labai nori padėti kitiems, kurie ko nors negali padaryti. Pati greitai susijaudina, jei neatsako į klausimą ar neatlieka užduoties, o dėl nesėkmių kaltina kitus (brolių, šalia esančius vaikus). Negražiai komentuoja kitų vaikų užduotis, atliktą veiksmą.

I: Tu ne taip pieši. Ieva: Taip. I: O man negražu. Šalia esantis vaikas kartais susigraudina, guodžiasi auklėtojai.

Individualiame pokalbyje kalba, pasakoja savo mintis, išgyvenimus.

A: Indre, o ką tu matei muziejuje? I: (tyliai): Paveikslus. A: O kur tu juos matei? Indrė tyli, nieko nesako, tik susigėdusi kiša rankas tarp kojų.

Ieva dalyvavo visose organizuotose veiklose bei žaidimuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką*.

I stebėjimo etape, organizuoetuose pokalbiuose kalba nedaug arba iš viso nebendruoja. Į klausimus atsako vienu žodžiu arba šypsena. Atsakydama į klausimus dažnai laukia kitų vaikų ar auklėtojos pagalbos. Tačiau per pokalbius ir diskusijas vaikų klausosi, tik kartais nukreipia dėmesį į šalį. Užduotis prie stalo atlieka, bet be užsidegimo.

Mėgsta individualius pokalbius. Individualiame pokalbyje kalba, pasakoja savo mintis, išgyvenimus.

Vincas dalyvavo visose organizuotose veiklose bei žaidimuose: *Laiko matuokliai, Knygos, Į muziejų, Rašome laišką.*

Organizuotuose pokalbiuose, kalbėdamas apie pasakas, sugeba įvertinti pasakų herojų poelgius. Žino ir kalbėdamas kuria nors temą tinkamai vartoja sąvokas, pavadinimus, laisvai ir rišliai pasakoja savo prisiminimus, įspūdžius. Laisvai dalyvauja pokalbyje. Mėgsta žaisti žaidimus, kur reikia varžytis. Ir visuomet nori būti nugalėtoju. Suvaidina savo išgyventus ar iš kitų girdėtus įvykius. Nekantriai laukia eilės, nemėgsta dalytis kuo nors su kitais. Suvokia paprastus klausimus, atsakymai suprantami. Vartoja šalutinius sakinius. Gali suprasti krypties (erdines sąvokas) žodžius: kairėje pusėje, viršuje. Vykstant pokalbiui dažnai įsiterpia ir trukdo kitiems pasakoti. I stebėjimo etape kalbėjo ir komunikavo drąsiai, tačiau dažnai pokalbyje neišlaikydavo pauzių, neišklausydavo pašnekovo. Dažnai įsiterpia į pokalbį neprašomas, o kai jo neišklauso, supyksta:

A: Vincai, ateik suskaičiuoti, kiek yra grupėje vaikų? Vincas garsiai skaičiuoja.

V: Vienas, du, trys, keturi, penki, šeši, septyni, aštuoni devyni, dešimt, vienuolika, dvylika, trylika, keturiolika, penkiolika, septyniolika...

A: Šešiolika praleidai.

V: Nepraleidau.

I stebėjimo etape vykstant organizuotiems pokalbiams, vaikai nenoriai atsakinėjo į klausimus, tik *Vincas* drąsiai reišė mintis, bet nemoka išklausti kitų, todėl kiti vaikai pyksta. Į auklėtojos klausimus vaikai atsakinėja vienu dviem žodžiais.

Ieva, Upė nėra susikaupusios, labai sukiojasi savo kėdėse, juda, užsiima pašaline veikla (rūpinasi jaunesniais). *Ieva ir Indrė* atsakydamos į klausimus dažnai apsiriboja galvos papurtymu ar palinksėjimu. *Upė ir Motiejus* dažniausiai atsako tik į uždarus klausimus, ir atsako trumpai: taip arba ne. *Indrė*, pasiūlius atlikti užduotį, suskaičiuoti vaikus, atsakyti į klausimą, nupiešti, atsisako (nenori), į daugelį auklėtojos klausimų atsako neigiamai arba galvos purtymu. *Vincas* galimybė pasisakyti, atlikti užduotį apsidžiaugia. Kalbėdamas apie mėgstamiausias knygas *Vincas* impulsyviai ir drąsiai pasakojo apie ropę, senę ir kvailiuką, su kitais grupės vaikais diskutavo, kas nutiko pasakoje. Bet išgirdęs prieštaravimus ar pasakymus ne taip, kaip jis nori, garsiai išreiškia savo nepasitenkinimą. Kai *A* pasakė, kad pasakoje paraugė duoną, *Vincas* pradėjo juoktis ir sakyti: Net neparaugė duonos, o iškepė ir neparagavo, o neparaugė:

A: Išrauginti duoną reikia. V: Bet pirmiausia iškept, o paskui ištraukt. A: Užraugti, tai yra paruošti kepimui duoną.

Vincas sunkiai priima jam nežinomus dalykus. Vykstant pokalbiui įsiterpia ir sako, kad jam taip yra buvę.

Organizuoto pokalbio pradžioje *Indrė* kalbėjo nenoriai.

A: *O Indrei kokia labiausiai patiko?* Indrė iškart susigėdo ir pradėjo muistyti.

Auklėtoja, ją paskatindama, vėl pakartojo klausimą.

I: *Man tai patiko auksiaplaukė, kaip ją ragana augino. Kalbėdama trina rankas į kelnes. A: O ją išgelbėjo kas nors? I: Išgelbėjo princas. A: Kas išgelbėjo? I: Princas.*

Ji jau garsiau atsakė ir susigėdo, bet vėliau mielai su auklėtoja pasikalbėjo apie knygas. Ji pasakojo, kokią pasaką jai ir broliui skaito mama.

Vykstant pokalbiui apie laiškus *Upė* lyg išsigandusi, suraukusi kaktą, stebi vaikus ir auklėtoją, nedalyvauja pokalbyje. *Indrė* sėdi tylėdama, labai atidžiai ir ilgai stebi kalbančius vaikus. *Ieva* sėdi parėmusi galvą ranka, sukiojasi kėdėje. Į klausimus atsakinėja tik *Vincas*, o iš *Motiejaus*, *Indrės*, *Ievos* ir *Upės* atsakymus reikia išgauti, pateikus klausimus individualiai.

Visuose organizuotuose pokalbiuose vaikai vieni su kitais noriai bendrauja, tik atsakyti į auklėtojos klausimus nediršta ar atsakinėja skurdžiai. Užduotis prie stalų atliko mielai, tik *Upė* ir *Motiejus* nepabaigė knygos, nes neištvėrė, norėjo eiti žaisti su draugais.

Vaikai padarytų knygučių nevertino, atidavė auklėtojai ir nepasiklausė, kur jos bus padėtos, bėgo žaisti, o *Indrė*, nors ne iš karto jai pavyko padaryti, savo knygutę norėjo padovanoti mamai ir pasidėjo saugoti į stalčių.

I stebėjimo analizė ir apibendrinimas grindžiamas ne tik tyrėjo stebėjimu, bet ir galimybe pakartotinai pastebėti ir analizuoti tam tikras detales, remiantis filmuota medžiaga (I CD priedas).

2.4.2. Organizuotų veiklų II stebėjimo rezultatai ir jų analizė

Visi penki vaikai, kurie dalyvavo tyrime, per II stebėjimą vasario mėn. buvo stebimi, kaip dalyvauja interaktyviose veiklose su suaugusiaisiais ir bendraamžiais. Toliau tekste kiekvienas iš dalyvavusių vaikų apibūdinamas individualiai.

Motiejus dalyvavo trijuose iš keturių organizuotų žaidimų: *Eime apsipirkti*, *Gyvūnai*, *Kaziuko mugė*. Žaisdamas interaktyvius žaidimus mieliau atsakinėja į klausimus, įsijungia į bendrus vaikų pokalbius, skatinamas išsako savo mintis, nors ir vienu dviem žodžiais.

Motiejus noriai įsijungia į žaidimą ir II stebėjimo etape, žaisdamas žaidimus *Laikrodukas*, *Gyvūnai* jau pats aktyviai dalyvauja, džiaugiasi, kad juo susidomi kiti žaidimo dalyviai. **Motiejus**, nešdamas gyvūno figūrėlę (vilkšunio), vaidino, kaip vaikšto vilkas, ir sakė: *Aū* ir juokėsi su *Vincu*. Žaisdamas interaktyvius žaidimus jis šneka daugiau, kreipiasi į kitus vaikus, klausia, džiaugiasi žaidimu.

M: *Gal miške?* A: *Čia ne vilkas.* **Motiejus** žiūri į vaikus. *Vincas*: *Šuo.* A: *Vilkšunis.*

M: *Vilkšunis.*

Kalbėdamas pakartoja tuos pačius žodžius. Žaisdamas vartoja tam tikrai situacijai reikalingus žodžius, pavadinimus, nors kalba neišplėstiniais sakiniais.

Upė dalyvavo trijuose iš keturių organizuotų žaidimų: *Švarus pasaulis, Gyvūnai, Kaziuko mugė*.

Žaisdama interaktyvius žaidimus kiekvienoje situacijoje šneka vis daugiau arba parodo pozityvią emociją. Upė: Ažuolai, Ažuolai (ir šokinėja su vaikais). Kai žaidė žaidimą Laikrodukas, su vadovaujančiais vaikais garsiai skaičiavo ir šokinėjo. Žaisdama daugiau bendrauja su visais vaikais nei per organizuotų veiklų užsiėmimus. Užduotis (piešti, daryti knygą) atlieka savaip.

Indrė dalyvavo visuose organizuotuose žaidimuose: *Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė*.

II stebėjimo etape, žaisdama žaidimus, bendrauja daugiau, tik pradžioje vangiai įsiliejo į žaidimus, mieliau stebėjo žaidžiančius vaikus. Indrė noriai padeda kitiems, mažesniems vaikams. Su jais dalyvauja žaidime ir padeda vadovauti. Kreipiasi į auklėtoją, į vaikus norėdama sužinoti, ką reikia daryti, kad kitam padėtų.

I: Rūta, imk šuniuką. A: Na, Rūta, tai kas čia. Rūta (tyliai): Nuo. Indrė: Šuo, jis gyvena būdoje.

Žaidime „Statulos“ Indrė pati prašėsi būti vadovaujančiu asmeniu. Indrė kėlė ranką, o neiškentusi pradėjo kalbėti. *Indrė: Aš irgi noriu.*

Ieva dalyvavo visuose organizuotuose žaidimuose: *Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė*.

II stebėjimo etape žaisdama žaidimus ji atsipalaiduoja ir kalba daugiau nei per organizuotus pokalbius. Bando kalbėti išplėstiniais sakiniais, papasakoti savo istorijas. Žaisdama žaidimą Į muziejų bendravo su šalia stovinčiais vaikais daug daugiau nei kiti. Žaidime Gyvūnai iš pradžių nedrąsiai ėmė gyvūnų figūrėlės, tačiau nebijojo auklėtojos klausti ir stebėjo kitus vaikus.

Ieva (žiūri į auklėtoją): Avytė. A: O kokio avis? Ieva: Padėk. A: švelni.

Išryškėjo gebėjimas pačiai nuspręsti ir veikti ryžtingiau. Susidūrusi su sunkumais, ji jau pati bando ieškoti sprendimo.

Vincas dalyvavo visuose organizuotuose žaidimuose: *Švarus pasaulis, Eime apsipirkti, Gyvūnai, Kaziuko mugė*.

II stebėjimo etape, žaidžiant tikslinius žaidimus, noriai įsitraukia į veiklą, kartais padeda kitam vaikui ar užleidžia eilę. *Pvz., Ignas vardija statulas ir nežino, ką sakyti.*

Vincas: Na, kaip kareivis, juk matai, laiko šautuvą. Ignas nusišypso ir toliau vardija kitas statulas.

Tačiau kartais mėgsta pasišaipyti iš kitų vaikų posakių ar žodžių. Naudojasi kitų pagalba, bet pats ne visada nori būti paslaugus.

II stebėjimo etape žaidimas vaikus įtraukė, jie užsimiršo, baikštieji įsidrąsino. Darbui motyvavo noras žaisti. Žaidimo paskatinti vaikai drąsiai kalbėjo, nors pasiūlius žaisti ne vienas guodėsi nenorintys. Žaidimas privertė vaikus užsimiršti ir įsidrąsinti.

Vėlesnėse situacijose vaikai jau taip dažnai nekartojo nežinau, pradėjo drąsiau kalbėti, nebijojo pasakyti savo nuomonės. Norėdami žaisti, siūlėsi būti vadovaujančiu asmeniu. Vincas ėmė stengtis sulaukti savo eilės. Žaidžiant pasiūlytus interakciją skatinančius žaidimus visą mėnesį, tobulėjo ne tik vaikų bendravimas, bet ir kalba.

Kalbėdamiesi ir žaisdami vaikai vartoja gyvūnų pavadinimus: meška, šuo, avis, dramblys, pasakoja, ką jie valgo. Kalba apie gyvūnus pirmuoju asmeniu:

Vincas: Žiūrėk, Motiejau, aš šuo. Au au, pavalgysiu tave.

Pasiūlius žaisti žaidimą *Statulos*, prie žaidimo prisijungia visi vaikai, nė vieno nereikia įkalbinėti. Kai kurie pradeda fantazuoti. *Auklėtoja: Laba diena, ką jūs parduodate? Indrė: Statulas. Vincas: O aš viską, ir duoną, ir mėsą, ir žaislus juokiasi).*

Vaikai žaidžia ir kalbasi, drąsiai taria žodžius ir įvardija statulas, džiaugiasi procesu.

Visi vaikai žaidė noriai ir drąsiai, mielai žaidė vieni su kitais. Žaidimo procese visi stebėti vaikai padrąsėjo, įgijo pasitikėjimo savimi. Žaisdami vaikai daug pasakoja, nenori baigti žaisti, lauke patys prisimena žaidimus ir žaidžia. Motiejus ir Ieva, nors ir kalba mažai, įsijautimu į žaidimą taip pat neatsilieka nuo draugų. Tik Ieva ir Upė žaisdamos vis prašo pagalbos, dar labai nepasitiki savo jėgomis.

Vėlesniuose užsiėmimuose vaikai labiau įsijungė į žaidimą, nesakė, kad nenori žaisti, džiaugėsi žaisdami. Žaidė vieni su kitais, kalbėjosi, kartais padėdavo vienas kitam atsakyti į klausimus. Motiejus žaisdamas bando kalbėti, kartoja paskui mokytoją kai kuriuos žodžius. Indrė atsakinėja į klausimus saikingai, nors žino ir gali papasakoti daugiau. Vincas daug kalba ir bendrauja su vaikais, keičia sėdėjimo vietą.

Pasiūlytų veiklų analizė, ir apibendrinimas grindžiamas ne tik tyrėjo stebėjimu, bet ir galimybe pakartotinai pastebėti ir analizuoti tam tikras detales, remiantis filmuota medžiaga (II CD priedas).

2.4.3. Organizuotų veiklų III stebėjimo rezultatai ir jų analizė

Visi penki vaikai, kurie dalyvavo tyrime, per III stebėjimą kovo mėn. buvo stebimi, kaip dalyvauja organizuotose veiklose su suaugusiaisiais ir bendraamžiais. Toliau tekste kiekvienas iš dalyvavusių vaikų apibūdinamas individualiai.

Indrė dalyvavo abiejuose organizuojuose pokalbiuose: *Sportuok ir būsi sveikas, Pavasario sulaukus*.

Po interaktyvių žaidimų, organizuojuose pokalbiuose kalbėjo vis daugiau ir drąsiau. Bet pradžioje į diskusijas įsiliėti nenori, pabaigoje mieliau pasako savo mintis, ypač individualiame pokalbyje. Užduotis, kurias reikėjo atlikti, noriai vykdė. Taip pat padėjo kitiems, jaunesniems vaikams.

A: Ką darai? Indrė: Kondradas nemoka piešti šiukšlių dėžės. A: Gerai, padėk.

Geriau pradėjo sutarti su vyresniais grupės vaikais. Indrė, jei visą laiką tyli ir vangiai atsakinėja į klausimus, tai užsiėmimo pabaigoje primena apie save.

Indrė: Jau padariau. A: O kas čia yra? Indrė: Katės lova. Auklėtoja: Labai gražu.

Tačiau kartais žiūrėdama į kitų vaikų darbelius, įžeidžia vaikus.

Indrė (Ievai): Negražu. Kadangi Ieva nekreipia dėmesio, vėl pakartoja.

Indrė: Man nepatinka tavo gėlės.

Ieva dalyvavo abiejuose organizuojuose pokalbiuose: *Sportuok ir būsi sveikas, Pavasario sulaukus*.

III stebėjimo etape, per organizuotus pokalbius ji išdrąsėjo, tačiau į klausimus vis tiek atsakinėjo mažai ir nenoriai. Tačiau pradėjo daugiau klausytis ir domėtis kalbamomis temomis, ne taip muistėsi. Auklėtojai uždavus klausimą, nebedaro ilgų tylos pauzių, atsako suprantamai, kelių žodžių sakiniais. Išryškėja noras nuspręsti ir veikti ryžtingai. Pradėjo daugiau bendrauti su kitais grupės vaikais, kartais žaidimo metu ryžtingiau vadovauja, dėsto savo mintis bendraamžiams.

Vincas dalyvavo viename iš dviejų organizuotų pokalbių – *Pavasario sulaukus*.

III stebėjimo etape stengiasi būti kantrus, laukti savo eilės arba kol auklėtoja paklaus. Tačiau kartais neištveria ir įsikiša į pokalbį arba trukdo auklėtojai kalbėti. Kalbėdamas apie gyvūnus atsako tiksliai, suprantamai. Aktyviai bendrauja su bendraamžiais ir suaugusiais.

Upė dalyvavo viename iš dviejų organizuojamų pokalbių: *Pavasario sulaukus*.

III stebėjimo etape matyti, kad per organizuotas veiklas atsakinėja į klausimus daug mieliau. Auklėtojos paklausta nusišypso, bando pasakyti.

A: Kas čia? Upė: Čia yra katytė. A: Ką pieši? Upė: Katytes ir namą. A: O katytė didelį namą turės? Upė: Labai (šypsosi).

Kalba sakiniais, tačiau kalba nėra aiški. Užduotis atlikdama neprašo pagalbos. Turi gerą vaizduotę ir tvirtai ja vadovaujasi, nekopijuoja kitų vaikų piešinių.

Motiejus dalyvavo viename iš dviejų organizuotų pokalbių – *Pavasario sulaukus*.

Po interaktyvių žaidimų Motiejus pradėjo kartais pasisiūlyti būti žaidimo vadovaujančiu nariu. Drąsiau kalba, o jei skaičiuoja vaikus grupėje, tai nepyksta, kai auklėtoja ar kiti vaikai pataiso. Pokalbiuose stengiasi būti ne tik stebėtoju, bet ir aktyviu dalyviu.

Motiejus: Aš noriu skiacioti. A: Gerai, skaičiuok.

Po III stebėjimo organizuotų veiklų ir pokalbių matyti, kad vaikai drąsiau ir mieliau pradėjo dalyvauti pokalbiuose, o žaisdami žaidimus – aktyviau reikšti mintis.

Ieva ir Indrė vis dar nenoriai pradeda pokalbius ir atsakinėja į užduotus klausimus, bet kartais, jei grupėje būna nedaug vaikų, jos aktyviau reiškia mintis.

Upė per pokalbį nesusikaupia, labai sukiojasi savo kėdėje, juda, tačiau yra susidomėjusi, įsijungia į pokalbį, atsako į klausimus. Upė ir Motiejus dažniau ir įdėmiau klausosi pokalbių, kartais kažką pasako draugams.

Vykstant reguliariems pokalbiams ir pasiūlytiems tikslingiems žaidimams, 3 iš 5 vaikų patobulėjo ne tik kalba, bet ir bendravimas. Pokalbiuose vaikai pradėjo kalbėtis tarpusavyje, lyg būtų suaugę. Visi atsakinėja į uždarus klausimus, kuriems užtenka vieno žodžio atsakymų, į atvirus klausimus taip pat atsako vienu žodžiu.

2.4.5. Interviu su pedagogais apibendrinimas

Interviu su pedagogais atliktas siekiant patikslinti stebėtų veiklų, žaidimų informaciją bei norint išsiaiškinti interakcijomis grįstų žaidimų, pasitelkiant bendraamžius, naudą vaikų komunikavimo gebėjimams. Interviu protokolai pateikti 6 priede.

Apibendrinant interviu gautą informaciją, galima teigti, kad ikimokyklinės įstaigos pedagogės turi didelę darbo su ikimokyklinio amžiaus vaikais patirtį. Viena jų turi 31 metų darbo stažą, kita 27 metų darbo stažą, tik trečioji auklėtoja dirba pirmus metus su tiriamosios grupės vaikais. Šios pedagogės dirba su mišraus amžiaus vaikais (2–7 metų).

Tyrimo metu siekta atskleisti, kaip pedagogai vertina vaikų komunikavimo gebėjimus bei jų stipriąsias puses ir sunkumus. Pedagogių manymu, vaikų komunikaciniai gebėjimai priklauso nuo vaiko charakterio savybių ir nuotaikos. Taip pat jos pripažįsta, jog vaikus komunikuoti skatina *žaidybinės situacijos, vaidmens pritaikymas, akių kontaktas, individualūs pokalbiai, kasdieninis skaitymas, eilėraščių deklamavimas*.

Ikimokyklinės įstaigos pedagogių nuomone, komunikavimo *sunkumų* atsiranda dėl tėvų, kitų suaugusiųjų dėmesio ir bendravimo stokos, netaisyklingo garsų, žodžių tarimo, taip pat dėl dvikalbystės bei nuotaikų svyravimų.

Interviu buvo siekiama išsiaiškinti ir vaikų komunikavimo *panašumus bei skirtumus, kai vaikai bendrauja su bendraamžiais, suaugusiais ir tėvais.*

Pedagogės teigė, kad vaikai su bendraamžiais bendrauja laisviau. Vyresnieji vaikai moko, globoja jaunesnius, tačiau vyresni kartais pasijuokia iš mažesnių ar iš tų, kurie turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Su suaugusiais bendrauja ne visi vaikai, o bendraudami atsako į klausimus trumpais sakiniais ar trumpaisiais žodžiais taip ar ne, galvos linktelėjimu. Pedagogių nuomone, daugiausia vaikai kalba su tėvais. Tada vaikai kalba emociškai, išreiškia norus.

Išanalizavus duomenis paaiškėjo, kad *per organizuotus pokalbius išryškėja gebėjimas klausytis, išgirsti, suprasti.* Papildyti geba tik vyresnieji vaikai. Siužetiniuose vaidmenų žaidimuose išryškėja gebėjimas pamėgdžioti, galima išmokti naujų sąvokų, pavadinimų. Muzikiniai žaidimai ugdo vaiko intonacijas, mimiką, aiškinami nesuprantami tekstų žodžiai, juos vaikai įsisavina dainuodami. Žaisdami judriuosius žaidimus vaikai išmoksta skanduočių, skaičiuočių.

Interviu turinio analizė parodė, kad tikslingai organizuota veikla (interakcijas skatinantys žaidimai), kur svarbūs individualūs pokalbiai, praktinės užduotys, knygų skaitymas aptariant iliustracijas, užduotys su įvairiomis priemonėmis, kai vaikai kuria (pvz., Kaziuko mugei), pokalbiai su vaikais organizuotoje veikloje, siužetiniai vaidmenų žaidimai, kai vaikai vaidina pasirinkę personažus, dainų, eilėraščių mokymas yra tinkamiausia veikla vaikų komunikavimo gebėjimams ugdyti.

Kitu interviu klausimu išsiaiškinta, *kaip, pasitelkiant bendraamžius, galima ugdyti vaikų komunikavimo gebėjimus.*

Pedagogių nuomone, žaisdami siužetinius žaidimus vaikai, kurie turi platesnį žodyną, skatina kitus savo pavydžiu. Be to, auklėtojai pateikus vaizdinę medžiagą, vaikai ją rūšiuoja, vieni kitiems padėdami pavadina, apibūdina. Sudarydami dialogines situacijas jie ugdosi komunikavimo gebėjimus.

Viena iš apklaustųjų pedagogių teigia, jog mišri grupė yra palanki aplinka vaikų kalbai ugdyti: jaunesnieji klausydamiesi vyresniųjų tobulina kalbą, o vyresnieji stengiasi sužinoti kuo daugiau, nes yra poreikis pasitempti, pasirodyti daug žinančiam.

Tyrime atskleista, kaip pedagogės *vertina interaktyvius žaidimus vaikų komunikavimui ugdyti.* Pedagogės teigia, kad interakcijomis grįsti žaidimai leidžia kurti, išreikšti mintis ir panaudoti jau žinomus, išmoktus dalykus arba fantazuoti, lavina vaiko vaizduotę, bendravimo įgūdžius, turtina žodyną. Nedrąsūs vaikai tokiuose žaidimuose dažniausiai būna stebėtojai, parodo prašomus daiktus, o kalbėdami vartoja vieno ar dviejų žodžių sakinius.

Siekiant išsiaiškinti *vaikų komunikavimo gebėjimų svarbą vaikų socialinei raidai,* pirmiausia pedagogai teigė, kad mišrioje grupėje jaunesnių vaikų socialinė raida dažnai būna aktyvesnė. Jie

greičiau įsisavina patirtį ir išmoksta daug veiksmų, žodžių, kuriuos mato atliekant ar sakant vyresnius vaikus (nori patys rengtis, valyti dantukus, pasiruošti priemonės), labiau pasitiki savimi, domisi šalia vykstančiais įvykiais, daiktais, nori sužinoti kažką naujo.

Kadangi pedagogai su vaikais praleidžia didžiąją dalį dienos, labai svarbus požiūris į darbo procese taikomus metodus vaiko komunikavimo gebėjimams ugdyti. Pedagogų nuomone, reikia kuo daugiau kalbėtis su vaiku ruošiantis veiklai, pasirenkant priemones, žaidžiant, einant pasivaikščioti ar kitose veiklose. Pokalbyje pedagogas turi vaiką skatinti kalbėti, ypač turi išklaudyti, nenutraukti vaiko kalbos, kai jis dalijasi savo patirtimi, domisi veikla, pasakoja. Taip pat naudingi siužetiniai žaidimai, kuriuos žaisdami vaikai išmoksta tam tikrų posakių, intonacijų, aiškios tarties.

Apibendrinant interviu duomenis galima teigti, kad komunikavimo gebėjimai priklauso nuo vaiko charakterio savybių, nuotaikos svyravimų, tikslingai organizuotų interakcijas skatinančių žaidimų, organizuotų bei individualių pokalbių. Pedagogų nuomone, vaikai laisviau bendrauja su bendraamžiais, mokosi vieni iš kitų, o ypač jaunesni iš vyresnių vaikų. Daugiausia vaikai bendrauja su tėvais, jiems emociškai pasakoja savo nuotykius darželyje, drąsiai reiškia norus, o su kitais suaugusiaisiais bendrauja nenoriai, atsako į klausimus trumpais sakiniiais ar trumpaisiais žodžiais.

Ikimokyklinės įstaigos pedagogai pastebi ir tai, kad komunikuoti prasčiau sekasi tiems vaikams, kurie gauna mažiau dėmesio iš tėvų, netaisyklingai taria garsus, kurių siauras žodynas ar kurie auga dvikalbėje šeimoje. Pedagogų nuomone, komunikavimo gebėjimai labiausiai pasireiškia žaidžiant interaktyvius žaidimus grupėje. Tinkamiausia veikla skatinti vaikų tarpusavio komunikavimą yra pokalbiai, praktinės užduotys, knygų skaitymas aptariant iliustracijas, užduotys su įvairiomis priemonėmis, kai vaikai kuria, pokalbiai su vaikais organizuotoje veikloje, interaktyvūs žaidimai, dainų, eilėraščių mokymas.

Taip pat pedagogės teigia, jog mišri grupė yra palanki aplinka vaikų kalbai ugdyti: jaunesnieji klausydamiesi vyresniųjų tobulina kalbą, o vyresnieji stengiasi sužinoti kuo daugiau. Dažnai mišrioje grupėje jaunesnių vaikų socialinė raida būna aktyvesnė. Jie greičiau įsisavina užduotis ir išmoksta daugiau žodžių, labiau pasitiki savimi, domisi vykstančiais įvykiais, šalia esančiais daiktais.

Pedagogės teigiamai vertina interakcijomis grįstus bei komunikavimą skatinančius žaidimus, mano, kad šie žaidimai leidžia kurti, išreikšti mintis ir panaudoti žinomą informaciją, lavina vaiko vaizduotę, bendravimo įgūdžius, turtina žodyną. Nedrąsūs vaikai žaisdami interaktyvius žaidimus dažnai būna stebėtojai, bet paklausti stengiasi atsakyti į klausimus, būti aktyvesni.

Pedagogų nuomone, reikia kuo daugiau kalbėtis su vaiku ruošiantis veiklai, pasirenkant priemones, žaidžiant, einant pasivaikščioti ar per kitas veiklas. Pokalbyje pedagogas turi vaiką

skatinti kalbėti, pateikdamas papildomus klausimus, užuominas, o ypač mokėti išklausti, nenutraukti vaiko kalbos, kai jis dalijasi savo patirtimi, domisi veikla, pasakoja.

Pedagogai, turintys didelę darbo su ikimokyklinio amžiaus vaikais patirtį bei pakankamai žinių apie vaiko ugdymą per žaidimus, teigia, kad interakcijas skatinantys žaidimai yra vienas iš svarbiausių komunikavimo gebėjimų ugdymo būdų.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio komunikavimą/interakcijas lemia ugdymo procesų dalyvių asmeninės savybės, jų kalbiniai gebėjimai, socialinė (ypač kalbinė) aplinka, ugdymo būdai ir kiti veiksniai. Komunikavimo gebėjimams skatinti ypatingą reikšmę turi interakcijomis grįsta veikla, žaidimai. Vaikas žaisdamas geba laisviau bendrauti, bendradarbiauti, aiškiai išsakyti savo norus, mintis. Įvairūs (inter)aktyvūs žaidimai padeda atsiskleisti asmenybei, jie padeda vaikui domėtis naujais dalykais, įgyti naujų žinių ir patirties.
2. Tyrimo rezultatai parodė, kad tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, tarpusavio komunikavimas su bendraamžiais ir suaugusiais įprastoje organizuotoje veikloje pasižymi tuo, kad kai kurie vaikai negeba užmegzti kontakto, neišlaiko dėmesio, pasižymi menku kalbiniu aktyvumu, nenoriai atsakinėja į klausimus, apsiriboja neverbaliniais gestais. Tai gali būti laikoma esminiais vaikų komunikavimo, pasitikėjimo savimi sunkumais tiek bendraujant su bendraamžiais, tiek ir su suaugusiais.
3. Tyrimo rezultatai parodė, kad tikslingi interakcijomis grįsti bei interakcijas skatinantys žaidimai bei palankios socialinės edukacinės sąlygos, turėjo teigiamos įtakos vaikų kalbiniam aktyvumui, sustiprėjusiai komunikavimo gebėjimų raiškai, tarpusavio bendravimui su bendraamžiais. Nustatyta, jog vaikai po pasiūlytų veiklų ciklo, laisviau bendrauja su bendraamžiais, aktyviau reiškia savo nuomonę ir palaiko dialogą, greičiau įsisavina naujus žodžius. Tyrimo rezultatai liudija, kad į ugdymo procesą įtraukus interakcines veiklas ir žaidimus galima modeliuoti tikslingesnį vaikų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sunkumų bei sutrikimų, ugdymą.
4. Tyrimo rezultatai parodė, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų požiūris į vaikų, turinčių kalbos, kalbėjimo, komunikavimo sunkumų, ugdymą grindžiamas įsitikinimu, jog komunikavimo gebėjimai priklauso nuo vaiko savybių, nuotaikos svyravimų, tikslingai organizuotų interakcijas skatinančių žaidimų, organizuotų bei individualių pokalbių. Pedagogų manymu, vaikai laisviau bendrauja su bendraamžiais nei suaugusiais, mokosi vieni iš kitų, o ypač jaunesni iš vyresnių vaikų. Taip pat svarbu skatinti vaikus kalbėti veiklų metu, pateikti jiems papildomų klausimų, užuominų, išklausti, nenutraukti, kai jie dalijasi savo patirtimi, pasakoja. Įprastinėje ugdymo veikloje taikyti interaktyvius žaidimus ir taip skatinti vaiką komunikuoti.

Literatūra

1. Ališauskienė, S. (1998). *Ankstyvojo amžiaus vaikų korekcinis ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A. (1996). *Vaikų vystymosi ypatingumų pažinimas ir įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskas, A. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas. *Mokslinės konferencijos. Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose medžiaga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Banytė, J., Vyšniauskienė, V. (2005). *Ką daryti, kad vaikai dažniau patirtų mokymosi džiaugsmą* // Žvirblių takas: Vilnius, Nr. 3.
6. Bankauskienė, N., Jegelevičienė, S. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija: ekspertinis vertinimas. *Specialusis ugdymas* 1(14) (p.145-153). Šiauliai.
7. *Bendravimo psichologija* (2002). Kauno technologijos žodynas.
8. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2003). *Priešmokyklinis ugdymas*. Vilnius (sud. Monkevičienė O.).
9. Bielskienė, Ž. (2005). Neišlavintos kalbos mokinių bendravimo įgūdžių dinamika (1049-1057p.) /Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai T.19, II knyga. Vilnius: Katalikų akademija.
10. Beresnevičienė, D. (2003). *Jauno suaugusio psichologija*. Vilnius: Presvika.
11. Brėdikytė, M. (2004). *Žaidimo vaidmuo vaiko gyvenime*. Žvirblių takas. Nr. 4, p. 6-12. Vilnius:Gimtasis žodis.
12. Bukantienė, J. (2006). *Pradinės mokyklos mokinių bendrinės tarties lavinimas – sudėtinė kalbos ugdymo dalis. Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos* (3d, p.143). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
13. Buttriss, J., Callander, A. (2008). *A-Z of Special Needs for Every Teacher*.
14. Daniels, E.R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas*. Gimtasis žodis.
15. Daugirdienė, I. (2003). *Kalbos ir komunikacijos korekcija*.
16. East, V., Evans L. (2008). *Vienu žvilgsniu: praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
17. Furst, M. (2000). *Psichologija 3 – iasis leid.* – Vilnius: Lumen.

18. Gailienė, D., Bolotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką: knyga mokytojams ir auklėtojams*. Vilnius: Valstybinės leidybos centras.
19. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai ugdant heterogenines moksleivių grupes bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija* (p.4; 12-19; 35-38; 193). Kaunas: Šviesa.
21. Garšvienė, A. (1996). *Žymiai bei vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų bendravimo ir kalbos ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
22. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1998). *Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai*. J. Ambrukaitis (sud.) *Specialiųjų poreikių vaikai*. (p. 49-60). Šiauliai.
23. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). *Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų/Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Garšvienė, A. (2007). *Augmentinė ir alternatyvioji komunikacija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. Giedrienė, R. (1986). *Pradinukų kalbėjimo sutrikimai*. Kaunas: Šviesa.
26. Giedrienė, R. (1987). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinės sambrandos tyrimas: metodinės rekomendacijos*. (p. 3;4;5;30-32). Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas.
27. Girdzijauskienė, R. (2003). *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas muzikine veikla*. Klaipėda.
28. Girdzijauskienė, R. (2005). *Jaunesniojo amžiaus vaikų ugdymas muzikine veikla*. Klaipėda.
29. Girdzijauskienė, R. (2006). *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kompetencijų ugdymas muzikine veikla*. //Žvirblių takas Nr. 6.
30. Grigas, R., Botyriūtė, D. (2006). *Mokytojų ir mokinių bendravimo kultūra ir jos įtaka ugdymo procesui. Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve. Jaunujų sociologijos mokslininkų darbai*. Vilnius.
31. Grinevičienė, N. (2007). *Vaikų žaidybinių gebėjimų ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universitetoleidykla. p. 55.
32. Grunelius, E.M. (1999). *Ankstyvosios vaikystės pedagogika*. Vilnius.
33. Gulyga, A. (1989). *Kantas*. Vilnius: Vyturys.
34. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas.
35. Gordonas, E.E., Cameronas, Ch. (1994). *Vaiko muzikalumo puoselėjimas*//Gama –. Nr. 7–8.
36. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.

37. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., ir kt. (1997). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiauliai.
38. Ivoškuvienė, R., Kaffemanienė, J., Baranauskienė, I., ir kt. (2003). *Sutrikusios raidos vaikų ikimokyklinio ugdymo gairės I dalis*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
39. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams* (2008). – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
40. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
41. Judkuvienė, A. (2010). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir jų bendraamžių bendravimo charakteristika*.
42. Kačiušytė-Skrantai, L. (2005). *Mikčiojančių vaikų ugdymo individualizavimo būdai muzikine veikla/ Neįgaliųjų meninis ugdymas/ metodikos ir terapijos aspektai*. Vilnius.
43. Kačiušytė-Skrantai, L., Brazauskaitė, A. Ir kt. (2003). *Mano vaikai. „Emocinė ir socialinė parama vaikui, taikant meno terapijos metodus ir principus“*. Kaunas: Šviesa.
44. Kačiušytė-Skrantai, L. (2011). *Muzikinių žaidimų taikymas ugdant ypatingų poreikių vaikus* (<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/muzikiniu-zaidimu-taikymas-ugdant-ypatingu-poreikiu-vaikus>).
45. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
46. Kaffemanienė, I., Reseckienė, L. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai*. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 2 (18).
47. Kaffemanienė, I., Burneckienė, I. (2004). *Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas*. Šiauliai.
48. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
49. Liaudanskienė, V., Vilūnienė, A. (2006). *Bendravimo su vaikais, turinčiais įvairaus lygio negalią, būdai ir technologijos*. Vilnius: Viltis.
50. Markauskienė, I. (2003). *Vaiko ankstyvasis muzikinis ugdymas // Žvirblių takas* Nr. 2.
51. Mazolevskienė, A. (2000). *Dvikalbystė Lietuvos šeimose // Mokslo darbai. Pedagogika*, t.42, (p. 23-28).
52. *Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti* (2006). Vilnius: Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo aprūpinimo centro leidykla.
53. Myers David, G. (2000). *Psichologija*. (p. 816.). Kaunas: Poligrafija ir informatika.
54. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius.

55. Navickienė, L. (2005). *Emocinio imitavimo metodas muzikos pamokoje*. Vilnius: Kronta.
56. Neįgaliųjų meninis ugdymas (2005). *Metodikos ir terapijos aspektai*. Kronta.
57. Osborn, A.E. (1993). *Applied Imagination – principles and procedures of creative problem – solving*. Foreword by Lee Hastings Bristol, Jr.
58. Oaklander, V. (2007). *Langas į vaiko pasaulį*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija.
59. Palačionienė, L. (2003). *Kalbos sutrikimų turintis vaikas.//Mano vaikai: priešmokyklinio vaiko ugdymas*, (p. 156-162).Kaunas: Šviesa.
60. Petkūnienė, D., Juzėnienė G. (2008). *Kelias į neformalųjį ugdymą kūrybiškumo link. Metodinė priemonė*. Vilnius
61. Petrulytė, J. (2003). *Kalbos raida ir sutrikimai/ Patarimai tėvams ir specialistams*. Vilnius: Viltis.
62. *Psichologijos žodynas* (2003). Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidykla.
63. Prasauskienė, A. (sud.ir red.) *Vaikų raidos sutrikimai*. Mokomoji knyga studentams, gydytojams, abilitacijos ir reabilitacijos specialistų komandos nariams. Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lopšelis“.
64. *Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos*. (2004). – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
65. Piaget, J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas* (p.327). Vilnius: Aidai.
66. Piličiauskas, A. (1984). *Muzikos pažinimas: objektas, būdai ir adekvatumas: I – oji knyga*. Vilnius: Vaga.
67. Piličiauskas, A. (1998). *Muzikos pažinimas: stadijos, rezultatai ir reikšmė: II – oji knyga*. Vilnius: LAMUC.
68. Pileckaitė-Markovienė, M., Nasvytienė, D., Bumblytė, D. (2004). *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: VPU.
69. Portmann, R. (2012). *Pažinkime agresiją žaisdami*. Vilnius: leidykla „Presika“.
70. Rafaeli, S. and Sudweeks, F. (1997). Net interactivity, *Journal of Computer Mediated Communication*, Special Issue edited by F. Sudweeks, M. McLaughlin and S. Rafaeli, 2(4).
71. Rinkevičius, Z., Rinkevičienė, R. (2006). *Žmogaus ugdymas muzika*. Klaipėda.
72. Roeper, T. (1999). *Universal bilingualism. //Bilingualism: Language and Cognition* (p. 32-41) Cambridge University Press, December.
73. Suslavičius, A. (1995). *Socialinė psichologija*. Kaunas.
74. Surjo, E. (1989). *Muzikos įtaka vaiko psichikos raidai. Menas ir estetiškas auklėjimas*. Vilnius.

75. Šinkūnienė, J.R. (2002). Cerebrinio paralyžiaus vaikų neverbalinio komunikatyvumo ugdymas muzikine raiška /*Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai (edukologija) – VPU.*
76. Širvinskienė, N. (2000). *Šeimos vaidmuo, vystant taisyklingą ir raiškią vaikų kalbą* (p. 244) Normalizacija ir integracija : iš kur ateini ir kur eini (sud. Grigonis) Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga skirta A.P.P.L.E. veiklos dešimtmečiui Lietuvoje pažymėti. [Kaunas, 2000 liepos 10,11].
77. *Tarptautinių žodžių žodynas.* (2008). Vilnius: Alma littera.
78. Unčiūrys, J. (1998). *Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas* (p. 3;10). Kaunas: Šviesa.
79. *Vaiko asmenybės ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje.* (1997). //metodinės matmenys// Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
80. Žemaitis, V. (1998). *Bendravimo etika: žodynėlis.* Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
81. Želvys, R. (1995). *Bendravimo psichologija.* Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
82. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi raštai.
83. Winnicott, D. W. (2009). *Žaidimai ir realybė.* Vilnius: Vaga. p. 178.
84. Wood, B. S. (1981). *Children and Communication Prentice – Hall, New Jersey, Englewood Cliffs.*
85. Ларина, Т. В. (2003). *Категория вежливости в коммуникативной культуре.* Москва.
86. Стернин, И. А. (2001). *Введение в речевое воздействие.* Воронеж.
87. Соловьева, Л. Р. (1996). *Особенности коммуникативной деятельности детей с общим недоразвитием речи* (p. 62-66). Дефектология.
88. Парамонова, Л. Г. (2004). *Логопедия для всех.* СПб: Питер.
89. Ветлугина, Н. А. (1968). *Музыкальное развитие ребенка.* Москва: Просвещение.
90. Prieiga per internetą:
<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/K/komunikacija> (žiūrėta 2012 02 04).
91. Prieiga per internetą:
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendristraipsniai/kada-tevams-kreiptis-i-logopeda-/4833> (žiūrėta 2012 01 20).
92. Prieiga per internetą:
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendristraipsniai/kada-tevams-kreiptis-i-logopeda-/4833> (žiūrėta 2012 01 20).
93. Prieiga per internetą:

http://www.speech-language-therapy.com/index.php?option=com_content&view=article&id=44:traditional&catid=11:admin&Itemid=117 (žiūrėta 2012 02 24).

94. Prieiga per internetą:

<http://issuu.com/daldridge/docs/music-therapy-papers> (žiūrėta 2012 02 25).

95. Prieiga per internetą:

<http://www.muzikoterapija.lt/elektroniniai-zurnalai> (žiūrėta 2012 02 25).

PROMOTING COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOLERS THROUGH INTERACTIVE ACTIVITY INVOLVING CHILDREN OF THE SAME AGE

Master's Thesis Summary

The Thesis covers the theoretical analysis of the problems in promoting communication skills of preschoolers through interactive activity involving children of the same age. The study aims at revealing how interactive activity involving children of the same age promotes communication skills.

The author of the Thesis applied the theoretical (analysis of scientific literature and documents) and empirical (observation and interview) methods. The purpose of observation was to disclose: communication of children with children of their age and adults in the process of education; lingual activity and communication of the child. The interview method was aimed at finding out the opinion of pedagogues about the influence of interactive activity on preschoolers involving children of their age.

The study covered children of Vilnius nursery-kindergarten N 5 with speech and language disorders of different level. The main participants of the study were selected on the basis of the following criteria and their characteristics: preschool age, speech and language disorders. 3 pedagogues of the preschool educational establishment participated in the written interview (N=3).

Main *conclusions* of the empirical study:

1. First The scientific literature has shown that preschool-age children between the communication / education processes of interactions leads to personal characteristics of participants, their language skills, social (especially linguistic) environment, teaching methods and other factors. Communication skills to promote the special significance of interaction-based activities and games. A child playing more freely able to communicate, collaborate, articulating its desires and thoughts. Various (inter) active help of the individual games, it helps the child to focus on new things, gain new knowledge and experience.
2. Second The results showed that in the study of children with speech and language disorders, interpersonal communication with peers and adults in the normal activities of an organized characterized by the fact that some children are unable to establish contact, does not retain attention, characterized by low linguistic activity, reluctantly answering questions is limited to non-verbal gestures. This can be considered essential for children of communication, confidence, and difficulties in communicating with peers, both with and adults.

3. Third The results showed that it is appropriate to base interactions and interactions promote favorable social games and educational conditions had a positive impact on children's linguistic activity, the increased expression of communication skills, interpersonal communication with peers. It was found that children under the proposed business cycle, communicates freely with peers, actively express their views and dialogue, quickly becoming the new words. Study shows that the educational process including interactional activities and games can be targeted to model for children with speech and language difficulties and problems, development.
4. The results showed that preschool-age educators approach to children with language, speech, communication difficulties, the building is based on the belief that communication skills depends on the child's character, mood fluctuations, specifically organized to encourage interactions games, organized and individual interviews. Teachers believe the children freely interact with their peers than adults, learn from each other, especially younger from older children. It is also important to encourage children to speak during the activities, provide them with additional questions, hints, to listen, not to stop when they share their experiences, says. A common application of interactive educational activities and games to encourage children to communicate.

Keywords: activity based on interaction, speech and language disorders, communication skills.

PRIEDAI

STEBĖJIMO PROTOKOLAS

Įstaiga.....Grupė.....

Vaiko vardas.....

Data.....Laikas.....

Stebėtojas.....

Stebėjimo tikslas: vaiko bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais ugdymo procese.

Tema: .....

Situacija	Bendravimo veiksniai
Ryte	Emociniai:
	Fiziniai:
	Kalbiniai:

Bendravimo veiksniai

Sunkumai ir stiprybės
<p>Emocijos   Visada arba beveik visada vienodai geros nuotaikos   Nuotaikos svyruoja, bet dažniausiai kontroliuoja save   Irzlus ir kaprizingas   Dažni pykčio priepuoliai</p>
<p>Bendravimas   Nori džiuginti kitus. Visada geranoriškas   Dažniausiai nori padėti ir bendradarbiauti (dirbti kartu)   Dažnai negatyvus ir nenori bendradarbiauti   Atsisako dirbti kartu, yra agresyvus ir destruktivus</p>
<p>Reakcija į suaugusio pastabas   Atsakingai reaguoja ir stengiasi elgtis geriau   Tampa neramus arba verkia   Užpyksta ir tai rodo neklusnumu, tylėjimu, ūmiu elgesiu, jėga   Atrodo visai nepaveiktas</p>
<p>Draugiškumas   Gerai jaučiasi bendraudamas su kitais, bendrauja atvirai ir natūraliai   Laukai kitų iniciatyvos bendrauti. Nuolat bendrauja tik su keletą vaikų   Laikosi atskirai nuo kitų, bet įmanoma su juo užmegzti kontaktą   Nėra kontakto su kitais. Gyvena savame pasaulyje</p>
<p>Laikysena/elgesys su suaugusiais (ne su tėvais)   Visada norįs padėti ir paslaugus   Dažniausiai paslaugus, tik retkarčiais nemandagus ir nepaklūstantis   Nepatikimas ir nenuspėjamas. Tik retsykiais elgiasi priimtina   Užsispyręs ir įžūlus – daro, ką nori</p>
<p>Jausmų branda   Natūralus ir draugiškas, bet neįkyrus   Gana reiklus ir įkyrus bendraujant   Blogai nusiteikęs, pavydus, nestabilios nuotaikos   Vengia emocinių kontaktų (nors pats jų gal ir nori)</p>
<p>Bendraamžių laikysena vaiko atžvilgiu   Gana populiarius – bendraamžių mėgstamas   Kiti priima jį į savo tarpą – su juo dažniausiai yra draugiški   Kitiems jis mažai rūpi arba visai nerūpi   Kiti jo nemėgsta, atstumia</p>
<p>Patikimumas   Galima tikėti, kad jis sako tiesą   Dažniausiai galima tikėti, jog sako tiesą   Laki fantazija – tai netiesioginis melas   Dažnai sąmoningai iš anksto apgalvotai meluoja</p>
<p>Sąžiningumas   Sąžiningas ir gerbia kitų daiktus</p>

Pasiima ir „užmiršta“ kitų daiktus
Retsykiais ima ką nors neatsiklausęs
Linkęs savintis kitų daiktus

Darbštumas

Aktyvus, nori veikti, stengiasi padaryti gerai
Norėtų ką nors atlikti, bet reikia nuolatinių raginimų
Negali panaudoti savo galimybių – nerimastingas
Beveik negali atlikti konstruktyvios veiklos, lėtas, bejėgis

Kalba

Įvykdo paprastus, nesudėtingus paliepinimus bei prašymus
Riškiai pasakoja apie išgyvenimus bei įvykius
Suvokia paprastus klausimus, atsakymai suprantami, prasmingi
Gali paaiškinti nesudėtingus žodžius

Interaktyvūs žaidimai

“Laikrodukas”

Tikslas: Įtvirtinti žinias įgytas nagrinėjant temą “Laiko matuokliai”. Ugdyti gebėjimą suvokti skaičių seką ir taisyklingai tarti skaičių pavadinimus. Suteikti džiaugsmo.

Eiga: Visi stovi ratu. Viduryje vaikas ištiesta ranka - rodyklė. Skaičiuoja visus stovinčius vaikus. kiek stovi vaikų, tiek yra valandų. Skaičiuoti į dešinę. Kiekvieną sykį kai keičiasi vaikas esantis rato viduryje pasikeičia ir stovinčiųjų skaičius.

“Žvirblelis nabagėlis”

Tikslas: Įsiminti ir tarmiškai padainuoti dainos žodžius, atliekant išraiškingai vaidmenį.

Eiga: Aiškiai tariant žodžius dainuoti. Išraiškingai atlikti veiksmą klausantis dainos žodžių ir dainuojant.

„Aš galvoju apie žmogų, kuris...“

Eiga: pasakotojas pradeda pasakojimą „aš galvoju apie žmogų, kuris...“ ir kuo detaliau vardija to žmogaus išorinius požymius, būdo ypatybes, pomėgius tol, kol kitas vaikas atspėja, apie ką buvo pasakota. Po to vaikai apsikeičia vaidmenimis.

Informacijos šaltinis: Miežienė. *Žodžių žaidimai*.

“Statulos”

Tikslas: Ugdyti gebėjimą apibūdinti tai, ką mato - draugo kūno išraišką.

Uždaviniai: Įtvirtinti sąvoką “statula”, tobulinti kūno judesius, išraišką, skatinti apibūdinti tai, ką mato, skatinti saviraišką.

Eiga: Vaikai stovi ratu. Vienas pardavėjas, kitas pirkėjas. Visi kiti statulos. Kai pirkėjas pasako, kad jis nori nusipirkti statulą, pardavėjas pasako - “prašau pasirinkti”. Visi stovintys rate padaro kokią nori pozą ir sustingsta. Pirkėjas apžiūri kiekvieną statulą ir ją apibūdina pasakydamas į ką panaši, ką primena. Pardavėjas klausia - “kurią išsirinkote?”. Ir pirkėjas pasirenka, pasakydamas kodėl renkasi šią statulą. Po to keičiasi pirkėjas ir pardavėjas. Statulos vėl keičia pozą ir t.t.

Svarbu: Taisyklingai elgtis parduotuvėje. Išlaikyti sustingusią kūno padėtį. Apibūdinti visas statulas.

“Kas miške, o kas tvarte?”

Tikslas:

- Įtvirtinti sąvokas “laukiniai gyvūnai”, “naminiai gyvūnai”.
- Ugdyti gebėjimą veikti kartu, vieni kitiems netrukdam.
- Plėsti žodyną mokantis pavadinti pasirinkto gyvūno požymius.

Eiga:

- Imti po vieną gyvūną ir nešti į atitinkamą vietą - tvartą arba mišką.
- Suskaičiuoti kiek gyvūnų gyvena tvarte, kiek miške.
- Pasirinkti vieną gyvūną, kuris labiausiai patinka. Stoti į ratą ir visiems parodyti pasirinktą gyvūną pasakyti kaip jis vadinasi ir kodėl jis patinka, arba bent vieną to gyvūno požymį, jeigu negali pasakyti kodėl patinka.

Informacijos šaltinis: ikimokyklinės įstaigos pedagogė.

„Tęsk“

Eiga: vaikai sėdi ratu. Vadovas ar vaikas pasiūlo pasakojimo, istorijos, nuotykių pradžia laikydamas minkštą žaisliuką. Pasakotojas perduoda žaisliuką bet kuriam klausytojui. Šis pasakojimą tęsia, kuria įvykius toliau. Pasakojimas tęsiamas tol, kol vaikams nusibosta.

Informacijos šaltinis: autorius nežinomas.

„Baik žodį“

Eiga: auklėtoja taria žodžio pirmąjį skiemenį, o vaikai sugalvoja jo pabaigą. Po to keičiasi.

Informacijos šaltinis: Miežienė, *Žodžių žaidimai*.

„Išgalvotas pasakojimas“

Eiga: auklėtoja skaito žinomą pasaką, kurioje yra daug netikslumu. Vaikai atidžiai klausosi ir pastebėtus neatitikmenis išsako žodžiu.

Informacijos šaltinis: ikimokyklinės įstaigos pedagogė.

Interviu klausimai ikimokyklinės įstaigos pedagogams

1. Jūsų amžius?
2. Pedagoginio darbo stažas?
3. Su kokio amžiaus vaikais dirbate?
4. Ką Jūs manote apie vaikų komunikavimo gebėjimus (stipriosios pusės ir sunkumai)?
5. Kokie yra vaikų komunikavimo panašumai ir skirtumai, kai vaikai bendrauja su bendraamžiais, suaugusiais ir tėvais?
6. Kokie vaikų komunikavimo gebėjimai pasireiškia įvairiose veiklose, ugdyme?
7. Kokia veikla yra tinkamiausia ugdyti vaikų komunikavimo gebėjimus?
8. Kaip galima pasitelkti bendraamžius ugdant komunikavimo gebėjimus?
9. Kaip vertinate interaktyvius žaidimus vaikų komunikavimo ugdymui?
10. Kaip vertinate vaikų komunikavimo gebėjimo, per interaktyvius žaidimus, pasitelkiant bendraamžius, svarbą vaikų socialinei raidai?
11. Ar turite savitą, unikalią metodiką, kaip ugdyti komunikacinius gebėjimus?

Ežiukų grupės sausio – kovo mėn. temų grafikas

Data	Laikas	Tema	Dalyviai
2012m. 01-05	9.15–10.00	Laiko matuokliai	I., I., V., M., U.
01-12	9.00– 10.00	Knygos	I., I., V., M., U.
01-20	9.15- 10.00	Į muziejų	I., I., V., M.
01-26	9.15– 10.00	Rašome laišką	I., I., V., M.
02-03	9.15- 10.00	Švarus pasaulis	I., I., V., M., U.
02-09	9.15- 10.00	Eime apsipirkti	I., I., V.
02-15	9.15–10.00	Kas miške, o kas tvarte?	I., V., M.
02-23	9.15- 10.00	Pasakos	I., I., V., M., U.
03-08	9.15– 10.00	Sportuok ir būsi sveikas	I.,I.
03-15	9.15– 10.00	Pavasario sulaukus	I., I., V., M., U.

Pedagogų interviu (1)

1. *Jūsų amžius?*

Neatsakė į klausimą.

2. *Pedagoginio darbo stažas?*

31 metai.

3. *Su kokio amžiaus vaikais dirbate?*

Mišri grupė.

4. *Ką Jūs manote apie vaikų komunikavimo gebėjimus (stipriosios pusės ir sunkumai)?*

Na, aš manau, kalbindami vaiką, kalbėdami kasdien, skaitydami, sakydami eilėraščius skatiname vaiką sužinoti kuo daugiau žodžių, kuriuos vartotų reikšdami mintis, jausmus.

O sunkumai aš manyčiau, tai tėvų užimtumas, dėmesio stoka vaikui. Dažniausiai tėveliai neturi laiko bendrauti su vaikais.

5. *Kokie yra vaikų komunikavimo panašumai ir skirtumai, kai vaikai bendrauja su bendraamžiais, suaugusiais ir tėvais?*

Vaiko kalbos išsivystymo lygis pajuntamas nuo bendravimo su suaugusiais, tėvais, vaikais. Kuris vaikas išklausytas, jis moka klausytis pokalbių metu, gausenis žodynas, turi žinių. Vaikų kalba tobulėja būnant tarp žmonių, kurie su vaikais kalba jų klausydamiesi.

6. *Kokie vaikų komunikavimo gebėjimai pasireiškia įvairiose veiklose, ugdyme?*

Juk pasakų skaitymas, sekimas panaudojant veikėjus, aptariant, išryškinant veikėjų teigiamas ir neigiamas savybes. Žaidimai su žaislais, kalbant apie žaislų gyvenimo būdą išryškėja vaikų kalba, emocijos.

7. *Kokia veikla yra tinkamiausia ugdyti vaikų komunikavimo gebėjimus?*

Pirma, individualūs pokalbiai su vaiku. Antra, praktinės užduotys. Trečia, knygų skaitymas ar vartymas aptariant iliustracijas.

8. *Kaip galima pasitelkti bendraamžius ugdant komunikavimo gebėjimus?*

Mišraus amžiaus grupė vaikui puiki aplinka ugdyti kalbą. Jaunesni vaikai klausydamiesi vyresnių puikiai tobulina kalbą, o vyresni stengiasi užsiimti kuo daugiau, nes atsiranda poreikis pasitempti, daug žinančiam pasirodyti.

9. *Kaip vertinate interaktyvius žaidimus vaikų komunikavimo ugdymui?*

Puikiai, nes lavina vaiko vaizduotę, bendravimo įgūdžius, emocijas.

10. *Kaip vertinate vaikų komunikavimo gebėjimo, per interaktyvius žaidimus, pasitelkiant bendraamžius, svarbą vaikų socialinei raidai?*

Tai pasitikėjimas savimi, tikėjimas savo sėkme. Domėjimasis šalia vykstančiais įvykiais, esančiais daiktais, noras sužinoti kažką naujo, geba atsakyti į klausimus, išmokimas žaisti su kitais vaikais, valdyti jausmus bei veiksmus.

11. *Ar turite savitą, unikalią metodiką, kaip ugdyti komunikacinius gebėjimus?*

Kiekvienas pedagogas turi savo metodiką, savo sumanymus. Juos pateikdamas vaikams sulaukia puikių rezultatų.

Pedagogų interviu (2)

1. *Jūsų amžius?*

52m.

2. *Pedagoginio darbo stažas?*

27 metai.

3. *Su kokio amžiaus vaikais dirbate?*

Mišraus (2-7 metų).

4. *Ką Jūs manote apie vaikų komunikavimo gebėjimus (stipriosios pusės ir sunkumai)?*

Vaikų komunikaciniai gebėjimai formuojasi labai skirtingai, tam įtakos turi charakterio savybės, kaip drąsa, pasitikėjimas. Labai svarbu, kalbėjimas su vaiku, paskatinimas vaikų, kalbėtojo išklausymas. Komunikavimą paskatina žaidybinės situacijos, tiesioginis akių kontaktas, ypač jautriems vaikams padeda apkabinimas.

5. *Kokie yra vaikų komunikavimo panašumai ir skirtumai, kai vaikai bendrauja su bendraamžiais, suaugusiais ir tėvais?*

Su bendraamžiais kalbasi laisviau, dažnai supranta vienas kitą parodydami veiksmą. Vyresni dažnai pasijuokia iš mažesnių, arba tų, kurie turi kalbos ar kalbėjimo sutrikimų. Su suaugusiais kalba ne visi, gali tik palinguoti galvą, pasako trumpus žodelius „ne“, „taip“. O daugiausia kalba su tėvais, kalba emociškai, išreikšdami norus, bet pasakodami apie tai ką veikė darželyje, dažnai pritrūksta žodžių ir pasako trumpai.

6. *Kokie vaikų komunikavimo gebėjimai pasireiškia įvairiose veiklose, ugdyme?*

Pokalbiuose, „Ryto rate“, išryškėja gebėjimas išgirsti, klausyti ir suprasti ką kalba auklėtoja, kiti. Pataisyti, papildyti kalbėjusį gali tik vyresni vaikai. Mūsų grupėje, tai dažnai daro Vincas, kartais pasityčiodamas.

Žaidimuose, ypač vaidmeniniuose išryškėja gebėjimas pamėgdžioti, išmoksta vieni iš kitų naujų žodžių, išsireiškimų.

Muzikinių žaidimų, dainavimo pamokėlėse ugdomi intonavimo gebėjimus, mimikos, aiškinais nesuprantamus tekstų žodžius, juos įsimena šioje veikloje daug lengviau.

Judriųjų žaidimų metu išmoksta skanduočių, ištiktukų, skaičiuočių.

7. *Kokia veikla yra tinkamiausia ugdyti vaikų komunikavimo gebėjimus?*

Darbai su įvairiomis priemonėmis grupelėmis, kai vaikai su auklėtoja kartu kuria (Kaziuko mugei prekes ir pan.). Pokalbiai „Ryto rate“, kai dalyvauja daugiau negu 15 vaikų.

Vaidmeniniai - siužetiniai žaidimai improvizacijos, kai vaidina pasirinkę personažus.

8. *Kaip galima pasitelkti bendraamžius ugdant komunikavimo gebėjimus?*

Vaidmeninių – siužetinių žaidimų metu, kai iškalbingesnis vaikas pats turėdamas platesnį žodyną, paskatina naudoti žodžius savo pavyzdžiu.

Kai auklėtoja pateikia vaizdinę medžiagą ir vaikai ją rūšiuoja vieni kitiems padedami pavadinti, apibūdinti.

9. *Kaip vertinate interaktyvius žaidimus vaikų komunikavimo ugdymui?*

Šie žaidimai suteikia galimybę savaip kurti, išreikšti mintis ir panaudojant kažką žinomo, išmokto ar fantazuojant kurti veikėją. Nedrąsūs vaikai, dažniausiai veiksmą parodo, bet kalba trumpai, dažnai vienu žodžiu.

10. *Kaip vertinate vaikų komunikavimo gebėjimo, per interaktyvius žaidimus, pasitelkiant bendraamžius, svarbą vaikų socialinei raidai?*

Mišrioje grupėje dažnai jaunesnių vaikų socialinė raida aktyvesnė. Jei greičiau perima patirtį ir išmoksta tų dalykų, kuriuos mato darant vyresnius vaikus: nori patys apsirengti, valyti dantukus, pasiruošti priemonės veiklai. Vyresnieji įgyja jaunesniųjų globojimo patirties, apsijunta pasitikintys, kai gali padėti jaunesniems.

11. *Ar turite savitą, unikalią metodiką, kaip ugdyti komunikacinius gebėjimus?*

Mano metodika – kuo daugiau kalbėti su vaiku, ruošiantis veiklai, pasirenkant priemones, žaidžiant, einant pasivaikščioti. Tas kalbėjimas turi būti skatinantis kalbėti vaiką, ypač nenutraukti vaiko kalbos, kai jis dalijasi patirtimi, domisi, pasakoja.

Labai naudinga vaidmeniniai – siužetiniai žaidimai, vaidmenų atlikimas išmokstant posakius, tam tikrus išsireiškimus, intonaciją, aiškios tarties.

Pedagogų interviu (3)

1. *Jūsų amžius?*

2. *Pedagoginio darbo stažas?*

1 metai.

3. *Su kokio amžiaus vaikais dirbate?*

Mišraus.

4. *Ką Jūs manote apie vaikų komunikavimo gebėjimus (stipriosios pusės ir sunkumai)?*

Manau sunkumų kelia bendravimas kita kalba, emocinė būklė, netaisyklingas garsų tarimas, o pliusai yra atvirumas, pasitikėjimas savimi, turima patirtis, darbas šeimoje su vaiku.

5. *Kokie yra vaikų komunikavimo panašumai ir skirtumai, kai vaikai bendrauja su bendraamžiais, suaugusiais ir tėvais?*

6. *Kokie vaikų komunikavimo gebėjimai pasireiškia įvairiose veiklose, ugdyme?*

Komunikavimo gebėjimai, pasakojimas, remiantis savo patirtimi, gebėjimas reiškti savo mintis, suprasti, paprašyti, klausinėti, tyrinėti, reikšti jausmus. Taip pat gebėjimas kurti, išklaudyti, domėtis rašytine kalba.

7. *Kokia veikla yra tinkamiausia ugdyti vaikų komunikavimo gebėjimus?*

Manau pasakų kūrimas, skaitymas, pokalbiai, diskusijos, išvykos, vaidinimai, dainų mokymai, aktyvūs žaidimai tinkama veikla ugdyti gebėjimus.

8. *Kaip galima pasitelkti bendraamžius ugdant komunikavimo gebėjimus?*

Sudarydami dialogines situacijas. Žaidžiant įvairius žaidimus, aiškintis tarpusavyje taisykles. Ir mažesniųjų globa, kai vyresnieji stengiasi būti pavyzdžiu.

9. *Kaip vertinate interaktyvius žaidimus vaikų komunikavimo ugdymui?*

Tai puikus būdas žodynui turtinti, skatinti kalbėti vaiką sudėtingesniais sakiniais.

10. *Kaip vertinate vaikų komunikavimo gebėjimo, per interaktyvius žaidimus, pasitelkiant bendraamžius, svarbą vaikų socialinei raidai?*

Vaikai įgauna pasitikėjimo savimi, tampa savarankiškesni, pradeda domėtis aplinka.

11. *Ar turite savitą, unikalią metodiką, kaip ugdyti komunikacinius gebėjimus?*

Unikalios metodikos neturiu.